

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра психології і туризму

Кваліфікаційна робота
на тему: «Сучасний стан і проблеми функціонування скансенів в
Україні»

Допущено до захисту

«___» травня 2024 року

здобувача вищої освіти групи Т 01-20
факультету туризму, бізнесу і психології
освітньої програми
Туристичне обслуговування
за спеціальністю 242 Туризм
Мартинюк М. В.

Завідувач кафедри
психології і туризму

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Зінченко В. А.

_____
д.психол.н., проф.
Бондаренко О. Ф.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКАНСЕНІВ.....	6
1.1. Термінологічні визначення та класифікація музеїв-скансенів, методи їх дослідження.....	6
1.2. Процес створення музеїв просто неба	9
1.3. Скансени як засоби збереження культурної спадщини	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СКАНСЕНІВ В УКРАЇНІ.....	15
2.1. Особливості та сучасний стан українських скансенів	15
2.2. Об'єкти експонування у скансенах та методи їх збереження	21
2.3. Реставраційні роботи у музеях просто неба.....	28
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СКАНСЕНІВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ.....	36
3.1. Актуальні проблеми функціонування скансенів в Україні під час війни.....	36
3.2. Перспективи створення та подальшого розвитку скансенів у сфері туризму та рекреації країни.....	43
ВИСНОВКИ.....	50
РЕЗЮМЕ/RESUME.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні музеї відіграють помітну роль у вдосконаленні та розширенні спектру туристичних продуктів. Темпи розвитку туризму продовжують прискорюватися, а музейна справа зазнає кардинальних змін. Відтак музей давно вийшов за межі виставкової та експозиційної діяльності та став місцем дозвілля, освіти та культурного збагачення.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що відносно новим і водночас найперспективнішим напрямом у сфері музейної діяльності є скансен. Основне його завдання – зберегти та відтворити моделі історичного середовища та створити інтерактивні елементи шляхом організації цікавого дозвілля для широких верств населення. В Україні є невелика кількість музеїв під відкритим небом, але кожен з них унікальний і пропонує широкий спектр популярних культурних заходів – від традиційних майстер-класів, народних гулянь, тематичних виставок до сучасних інтерактивних аудіовізуальних екскурсій. Зараз розвиток музеїв під відкритим небом в Україні відбувається дещо повільно порівняно з скансенами в усьому світі.

Постановка проблеми та ступінь розробленості теми. Характеристика скансенів як перспективних туристичних ресурсів, аналіз їх сучасного стану та створення унікальних туристичних продуктів на базі скансенів України є дуже актуальними. Це сприятиме збереженню спадщини, популяризації окреслених локацій, залученню туристів до їх відвідування та збереженню національної ідентичності.

Досліджуючи особливості сучасного стану та проблеми функціонування музеїв просто неба України, важливо зазначити, що ця тема є предметом наукового інтересу багатьох українських експертів. Також, існує велика кількість іноземних праць, які присвячені діяльності музеїв просто неба Європи, в тому числі й України. Теоретичні аспекти дослідження функціонування скансенів в Україні відображені у наукових працях українських дослідників О. Афанасьєва, Є. Бурлаки, Ю. Маркіної; М. Брич;

Д. Каднічанського; Ю. Башкатова тощо та зарубіжних: польського науковця Д. Верчинського, шведських діячів М. Андерссон та П. Стремберга тощо.

Однак окремого узагальненого дослідження, яке присвячено сучасному стану та проблемам діяльності українських музеїв-скансенів немає. Отже, дослідження музеїв просто неба в Україні є дуже актуальним, тому що ця тема недостатньо досліджена та потребує більш ретельного вивчення та аналізу.

Метою дослідження є вивчення теоретико-методичних аспектів сучасного стану скансенів країни, визначення їх особливостей та проблем функціонування, а також важливості використання музеїв просто неба у туристичній сфері.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати теоретико-методичні аспекти теми;
- проаналізувати сучасний стан музеїв просто неба в Україні;
- дослідити особливості збереження пам'яток та реставрації скансенів;
- описати підходи щодо використання українських музеїв просто неба для розробки туристичних продуктів;
- визначити проблеми і перспективи функціонування українських музеїв просто неба під час війни.

Об'єкт дослідження – українські музеї просто неба.

Предмет дослідження – стан, проблеми та перспективи функціонування скансенів в Україні на сучасному етапі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані різні методологічні підходи: географічний, системний та статистичний. Вони сприяли вивченню особливостей українських скансенів. Методи дослідження, такі як описовий, дедуктивний, індуктивний, порівняння, аналіз і синтез, класифікація, абстрагування та узагальнення дозволили охарактеризувати сучасний стан, особливості діяльності та проблеми функціонування скансенів.

Інформаційну основу дослідження складають матеріали науково-практичних конференцій, дисертація, нормативно-правові акти, статистичні звіти, інформація з туристичних сайтів і т. д.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів полягає у їх використанні музейними фахівцями для успішної організації діяльності скансенів, туристичними операторами для розробки та реалізації унікальних туристичних продуктів в Україні. Також робота може бути використана у процесі підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. За темою дослідження опубліковані тези доповіді у Збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції: Мартинюк, М.В. (2024). Мова як фактор популяризації скансенів. У “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*”. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “*Семіотика української незламності: мова – освіта – дискурс*” (с.691-693). Київ: Видавничий центр КНЛУ.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, резюме, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту роботи становить 51 сторінку. У процесі написання роботи було використано 53 джерела, з них 11 іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКАНСЕНІВ

1.1. Термінологічні визначення та класифікація музеїв-скансенів, методи їх дослідження

Музей – це культурно-освітній і науково-дослідний заклад, який збирає, вивчає, експонує та сприяє збереженню пам'яток матеріальної і духовної культури, природничо-наукових колекцій тощо; багатofункціональні заклади соціальної інформації (Про музеї та музейну справу, 2024).

Необхідність охорони культурної спадщини українського народу зумовила започаткування музейних установ різних видів. Традиційні музеї павільйонного типу не можуть виконати своє головне завдання – викликати ентузіазм у публіки та допомогти їй усвідомити важливість спадщини країни. Наприкінці ХІХ століття виник новий тип музею – скансен, концепція якого вплинула на музейну діяльність у наступному столітті.

Скансенологія – це унікальний напрям музеології, головним завданням якого є збереження традиційної культури через музеєфікацію матеріальних об'єктів історико-культурної спадщини за допомогою створення музеїв-скансенів (Кепін, 2007).

Скансен – це музей народної дерев'яної архітектури просто неба (за тлумачним словником української мови); існують два типи: регіональні, де експонують пам'ятки певного регіону, і національні, в яких демонструють споруди різних етнографічних зон країни. Назву «Скансен» отримав музей, заснований в 1891 році Артуром Газеліусом на острові Юргорден (Djurgården) у Стокгольмі, який має на меті захист шведської народної культури (особливо, народної архітектури).

Для дослідження скансенів були використані різні методи: описовий, дедуктивний, індуктивний, порівняльний, аналіз і синтез, класифікація, абстрагування та узагальнення.

На основі аналізу іноземних джерел було визначено, що слово «skansen» у перекладі з шведської мови означає «фортеця, укріплення». У Шведському академічному словнику подано визначення: сканс – це невеликий оборонний об’єкт закритого типу із земляною стіною; стіна, пальова кладка, замок, фортеця тощо. З часом слово «skansen» було використано як назва першого у світі музею просто неба і надалі використовувалось як загальна назва для всіх музеїв схожого типу (Per Strömberg, 2015).

Поняття «скансен» синонімічно розглядається як археологічний музей під відкритим небом – це некомерційна постійна установа з масштабними архітектурними реконструкціями на відкритому повітрі на основі археологічних джерел. Він містить колекції ресурсів нематеріальної спадщини та дає інтерпретацію того, як люди жили та діяли в минулому. Це досягається відповідно до надійних наукових методів з метою навчання, навчання та задоволення відвідувачів (Брич, 2020).

Робити класифікацію музеїв під відкритим небом складно, адже вони охоплюють низку різноманітних пам’яток, а саме:

- пам’ятки народної архітектури (двори, поселення, господарські і житлові будівлі, дерев’яні церкви);
- сакральні споруди (церкви, костели, синагоги);
- громадські споруди (школи, корчми, народні доми, млини);
- народні художні промисли (ткацтво, плетіння, килимарство, вишивка, обробка шкіри, деревообробка, гончарство);
- пам’ятки, пов’язані з фольклором (Проненко, 2017).

На жаль, не існує чіткої класифікації музеїв просто неба. З урахуванням різноманітності музейних комплексів, які відносяться до загального терміну «скансен», можна запропонувати такий варіант класифікації (рис. 1.1.), який розподіляє музеї на групи, залежно від їх тематичного наповнення та спрямування:

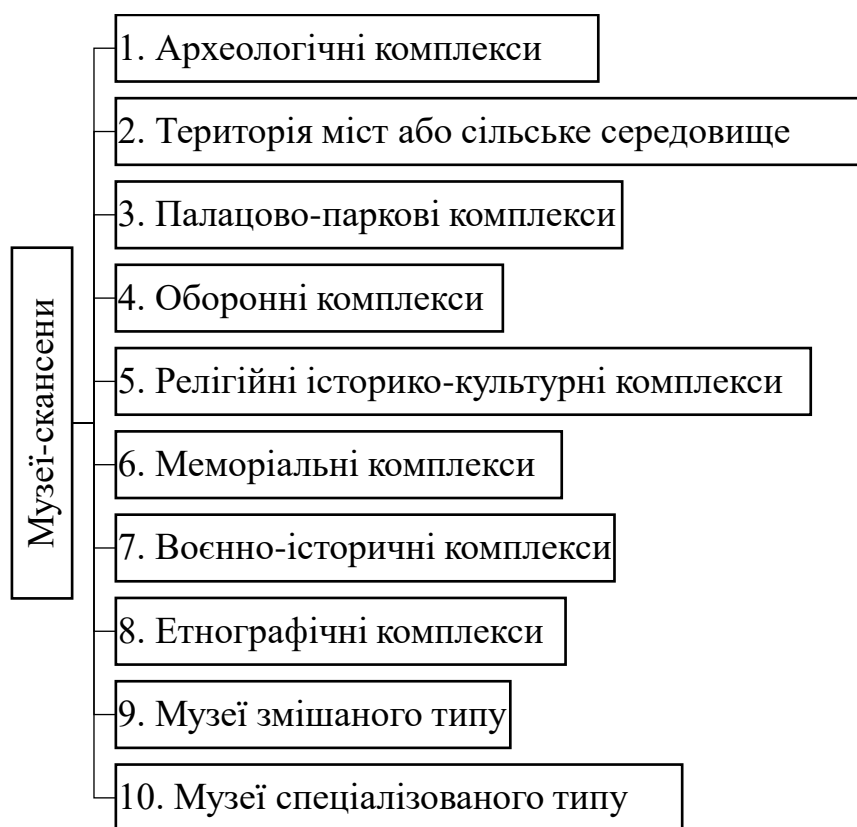

Рис. 1.1. Класифікація скансенів за тематичним наповненням та спрямуванням

Джерело: систематизовано автором.

Археологічний комплекс – це унікальна сукупність пам’яток певного історичного періоду, які знаходяться на спеціально відведеній території.

Музей-територія міста або села – це місце з концепцією, де місто чи сільська місцевість мають характеристики музею з точки зору збереження та демонстрації історичних, культурних або природних елементів.

Палацово-парковий комплекс – це ансамбль, який складається з палаців, парків, господарських і культових споруд; поєднує в собі пам’ятки архітектури і садово-паркового мистецтва.

Оборонний комплекс – це сукупність пам’яток-елементів оборонного характеру (вежі, башти, бійниці тощо).

Релігійний історико-культурний комплекс – це спеціально визначена територія, що охоплює ансамблі й комплекси пам’яток релігії, історії та культури, має виняткову релігійну цінність.

Меморіальний комплекс – це скульптурний та архітектурний комплекс, створений з метою увічнення пам'яті про особливі та важливі події в історії держави, народу, населеного пункту, краю. Створюється на основі автентичного історичного середовища з певним меморіальним змістом.

Воєнно-історичний комплекс – це сукупність пам'яток або територія, яка демонструє артефакти, документи та експонати, пов'язані з військовою історією.

Етнографічний комплекс – це територія, призначена для вивчення, збереження та експонування етнографічної чи культурної спадщини; має на меті продемонструвати традиції, звичаї, спосіб життя та артефакти певних етнічних або культурних груп.

Музей змішаного типу – це установа, яка поєднує в собі елементи різних типів музеїв. Наприклад, у музеї змішаного типу можуть бути як мистецькі, так і наукові виставки, або він може демонструвати поєднання історичних артефактів і творів сучасного мистецтва.

Музей спеціалізованого типу – це установа, яка зосереджується на певному предметі, темі або ніші. Спеціалізовані музеї зводять свою увагу, щоб досліджувати конкретну територію поглиблено (Кепін, 2007).

Отже, поняття «скансен» охоплює низку музеїв просто неба, хоча єдиної класифікації цього виду музеїв поки не систематизовано. Досвід українських скансенів демонструє основну тенденцію щодо їх розподілу на групи та інтерпретації спадщини просто неба – за тематичним наповненням та спрямуванням.

1.2. Процес створення музеїв просто неба

Процес створення скансенів є важливою подією в культурному житті країни. Музей просто неба – це результат організаційної, науково-дослідної, виставкової та іншої роботи. Найважливішим етапом у цьому процесі є наукова та дослідницька робота: проведення експедицій, наукових поїздок,

польова участь краєзнавців, встановлення контактів з населенням певної місцевості, державними установами, громадськими організаціями тощо. Проведення пошукових програм є обов'язковою передумовою створення музею просто неба, тому що забезпечує наповнення експозицій музею оригінальними пам'ятками народної архітектури, знаряддями праці, предметами побуту, документами, творами мистецтва та фотографіями.

Передумови для створення музеїв-скансенів в Україні почали формуватися на початку ХХ ст. Теоретичні основи цього почав розробляти Ф. І. Шміт, засновник поняття «експозиції». Він матеріалізував появу музейної експозиції як образної системи, наголошуючи на її трансформації від «симбіозу предметів» до образів певної епохи, а також запропонував залучати людей у костюмах конкретної епохи, яка висвітлюється в музейних експозиціях. Виникнення скансенів в Україні передувало появі заповідників, які стали перехідною формою від музеєфікації матеріальних об'єктів культури до музеєфікації середовища (Новікова, 2018).

На території України перші скансени з'явилися у 70-х рр. ХХ ст. Перший з них було засновано у 1964 р. в Переяславі-Хмельницькому на Київщині. Згодом розпочалися роботи щодо створення музеїв під відкритим небом в Ужгороді (1965 р.), Львові (1966 р.), Києві (1969 р.) та Чернівцях (1977 р.) (Каднічанський, 2012, с. 129). Сьогодні в нашій країні налічується понад 30 музеїв просто неба різного типу та специфіки. Найбільшою є група музеїв народної архітектури та побуту. Найбільші з них – національні музеї-скансени:

1. Музей народної архітектури та побуту в селі Пирогів (Київська область).
2. Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у Переяславі-Хмельницькому.
3. Музей народної архітектури та побуту імені Климента Шептицького «Шевченківський гай» у Львові.

Меншими є обласні музеї, серед яких варто зазначити:

- а) Чернівецький державний музей народної архітектури та побуту;

- б) Закарпатський музей народної архітектури в Ужгороді;
- в) Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття в селі Крилос (Івано-Франківська область);
- г) Музей історії сільського господарства Волині в селі Рокині (Волинська область);
- д) Музей архітектури і побуту «Старе село» у селі Колочава (Закарпатська область).

Існує багато музеологічних підходів для організації скансенів. Найчастіше використовується підхід, представлений на рисунку 1.2.

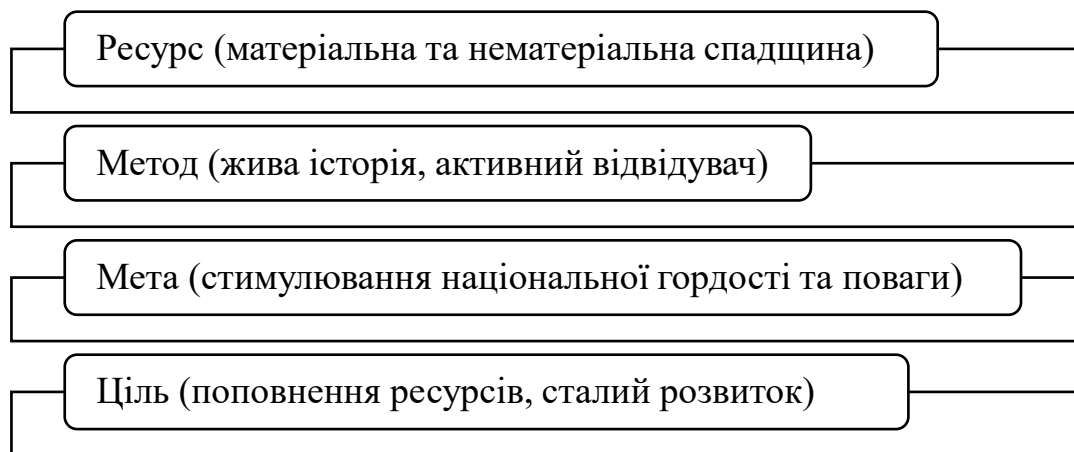

Рис. 1.2. Основний музеологічний підхід для організації скансену

Джерело: систематизовано автором.

Для організації музею під відкритим небом ключовим є вибір способу музеєфікації пам'яток. Єдиного методу музеєфікації археологічних пам'яток не існує, так само як немає єдиного підходу до способів збереження та експонування. У кожному випадку вибір методу залежить від того, якою є концепція експонування (Brych, 2019). Сьогодні найчастіше використовуються три основні підходи до музейно-консерваційної діяльності:

1. Метод «ковпака» полягає в експонуванні об'єкта під накриттям, яке будують над територією, яка досліджується. Інколи накриття будується над переміщеною і заново зібраною пам'яткою у більш зручному місці. Цей метод є найскладнішим, тому що передбачає будівництво сучасних споруд, які повинні не лише гармонійно поєднуватися з автентичним середовищем і

повністю виконувати виставкові функції, але при цьому не робити шкоди об'єктам скансену.

2. Метод натуральної консервації характеризується найменшими змінами середовища, яке досліджується. За допомогою різних консерваційних способів об'єкти фіксуються на певний термін для демонстрації відвідувачам музею. Найчастіше такий метод застосовується під час демонстрації архітектурних руїн і решток, що становлять історичний та естетичний інтерес. Однак, за таких умов пам'ятка залишається відкритою для природних явищ, що можуть її руйнувати. Також у разі несприятливої погоди відвідувати скансен буде незручно.

3. Метод макетування полягає у реконструкції зруйнованих об'єктів на своєму місці за рештками пам'ятки і збереженими документами та матеріалами про неї. Відтворення здійснюється з таких самих матеріалів (або максимально наближених до автентичних). Інколи реконструкція не стосується безпосередньо пам'ятки. Наприклад, найдавніші залишки консервуються, а зверху добудовується реконструкція споруди (Ремшило-Рибчинська & Брич, 2015).

Таким чином, процес створення музею просто неба є дуже тривалим та складним. Він передбачає багато видів робіт: організаційна, наукова, дослідна, виставкова тощо. Неабияку роль у створенні скансенів відіграє вибір підходу щодо організації музею та методів музеєфікації.

1.3. Скансени як засоби збереження культурної спадщини

Сьогодні культурна спадщина охоплює нове поняття, яке є складним поєднанням елементів природи, історії, звичаїв, мови та традицій. Способи збереження та експонування різних секторів спадщини залежать від можливостей об'єкта, культури, особливостей та наявних знань. Культурна спадщина є результатом еволюції суспільства, його цінностей і потреб. У минулому основна увага зосереджувалася на окремих творах мистецтва, але

сьогодні культурна спадщина пов'язана з усім створеним людиною середовищем і її слід розглядати в контексті діяльності та досягнень людського життя протягом певного часу (Чернікова та ін., 2024).

Метою створення скансенів є збереження цілісного зв'язку між людиною і навколишнім середовищем, природою та культурою. Скансен включає фізичну та культурну ідентичність, а його експертами є місцеві жителі певного регіону. На відміну від традиційних музеїв, те, що зберігається у музеях просто неба, не є конкретною типологією об'єктів, адже охоплює всі сторони життя людей.

Відмінною характеристикою музеїв просто неба залишається їх прагнення до автентичності. Будівлі та споруди, які експонуються, часто оригінальні або ретельно реконструйовані традиційними методами. Це прагнення зберегти оригінальну атмосферу дозволяє відвідувачам зробити крок у минуле, забезпечуючи відчутний зв'язок із культурною спадщиною, яка може бути втрачена в більш традиційних музейних умовах. Скансени служать живими вітринами культурного розмаїття. Представляючи будівлі, традиції та артефакти з різних регіонів, ці музеї відзначають багатство різних культур. Відвідувачі можуть побачити унікальні звичаї, одяг і спосіб життя, які формували спільноти впродовж історії, сприяючи глибшому розумінню нашого світу (Борисенко, 2022).

Варто зазначити, що на відміну від звичайних музеїв, музеї під відкритим небом мають динамічний підхід до роботи та пропонують інтерактивний та практичний досвід. Відвідувачі можуть активно займатися традиційними ремеслами, брати участь у майстер-класах і навіть спілкуватися з аніматорами, які оживляють історію. Також скансени «оживають» сезонними фестивалями та подіями, які демонструють історичні свята та традиції (Вишневська & Булгакова, 2022). Незалежно від того, чи це свято, чи відтворення історичних подій, ці заходи не лише розважають, але й служать потужними інструментами для передачі культури, забезпечуючи передачу традицій з покоління в покоління.

Зараз неабияк важливо, що музеї під відкритим небом піддаються під вплив цифрової ери. Багато закладів використовують технології для покращення досвіду відвідувачів. Віртуальні тури, QR-коди, онлайн-виставки та інтерактивні програми розширюють охоплення цих музеїв, роблячи культурну спадщину доступною для глобальної аудиторії (Яцечко-Блаженко & Рудянин, 2015). Вони відіграють важливу роль у залученні громади та місцевому розвитку. Крім того, музеї такого типу сприяють розвитку туризму, приваблюють відвідувачів і позитивно впливають на економічний розвиток прилеглих територій.

Отже, скансени дедалі частіше стають динамічними хранителями нашої культурної спадщини, пропонуючи поєднання автентичності, практики та навіть сучасного досвіду. Оскільки суспільство прямує до все більш цифрового майбутнього, ці музеї служать мостами між минулим і сьогоденням.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що скансен – це дуже специфічний вид музею. Процес його створення та успішна діяльність залежить від багатьох факторів, серед яких вибір виду пам'яток, які будуть експонуватися, підготовка території для експозиції, застосування особливого підходу та методів до організації музею тощо. Всі ці етапи вимагають широкого спектру знань у сфері музеології та довготривалої роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СКАНСЕНІВ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості та сучасний стан українських скансенів

Музеї просто неба є відносно новим типом культурного ландшафту України у XXI столітті. Безперечно, музей-скансен є центром збереження культурної пам'яті. Одночасний показ різних об'єктів культурної спадщини на фоні історично достовірного середовища та гармонія традиційних пам'яток народної архітектури в музеї є основою для формування туристично привабливого образу спадщини України для відвідувачів.

Аналіз даних Міністерства культури та інформаційної політики України свідчить, що станом на 1 січня 2022 року в Україні зареєстровано 2540 музеїв. Кількість краєзнавчих музеїв – 567 закладів. При цьому кількість історичних музеїв – 235, з яких 196 мають статус національного. Музеїв мистецького профілю зареєстровано 89, з них 52 – художні музеї та 37 – художні галереї. Із загальної кількості музеїв варто також згадати 335 музеїв, названих на честь видатних особистостей. З огляду на військові дії на території України, популярністю користуються музеї військової тематики, яких налічується 120. Також варто зазначити, що через російське вторгнення в Україні пошкоджено або зруйновано понад 30 музеїв (Міністерство культури та інформаційної політики України, б. д.).

Скансен, як вид музейної діяльності, належить до краєзнавчих, оскільки експонує старовинні будівлі, традиційні обряди та повсякденні звичаї, що ілюструють архітектуру та побут певного періоду, окремого регіону, області тощо. В Україні музеї просто неба є невеликою частиною інших музейних установ, складаючи лише 3% від загальної кількості музеїв країни.

Аналіз географічного розташування музеїв просто неба показує, що вони нерівномірно розподілені по території України. Варто відзначити, що найбільше музеїв-скансенів зосереджені у таких регіонах як Карпати, Полісся,

а також невеликі населені пункти з цікавим історичним минулим, виразною архітектурою, привабливим культурним минулим. (Додаток А)

Більша частина музеїв під відкритим небом, що функціонують в Україні, були створені у минулому столітті. Сьогодні способи відображення ландшафтів урізноманітнилися і значно розширилась класифікація профілів. Скансени впевнено перетворюються на багатофункціональні соціокультурні та освітні заклади. У культурному просторі України також відбувся перехід від «наукових і культурних інституцій» чи «заповідних територій» до «історичних та культурних ареалів», утворюючи «мегамузей». У такій «історико-культурній зоні» забудоване середовище стає частиною комунікаційного простору і вже є активною експозицією (Паньків, 2020).

У поєднанні з історичним процесом становлення України та її території сформувалися певні життєві особливості та традиційна культура на основі природних умов, демографічних особливостей і господарської діяльності різних регіонів України (Орищук, 2020). Скансени в Україні переймають цю особливість – їхня інфраструктура залежить від регіону. Однорідність цих локальних ознак є основою для виявлення історико-етнічних ареалів розселення народів та їх етнічних груп.

На основі природно-географічних умов, таких як клімат, рельєф, ґрунти, водні ресурси, сформувалася специфіка господарської діяльності місцевих жителів. Наприклад, тваринництво та лісівництво популярні в гірських районах, а сільське господарство – у степових зонах. Культурні та сімейні зв'язки з іншими народами впливають на традиції, звичаї та спосіб життя. Взаємодія із сусідніми народами призвела до запозичення матеріальної та духовної культури, збагачення місцевих традицій. Важливу роль у формуванні ознак життя відіграв також процес розселення та міграції. Переміщення людей з однієї території в іншу призвело до поширення їхньої культурної ідентичності, сімейних звичаїв та господарської практики. На формування скансену вплинула і господарська організація місцевих жителів. Це зумовлено природними ресурсами, історичними умовами та культурними традиціями. Це

може бути сільське господарство, ремесла, торгівля чи інші види діяльності, необхідні для існування. Також для українських музеїв під відкритим небом важлива культурна організація, яка відображає світогляд, традиції, мистецькі та духовні цінності місцевого населення (Олійник & Коцан, 2017). Ці особливості передаються з покоління в покоління і є невід’ємною частиною їхньої ідентичності. Скансени в Україні ефективно демонструють всі перераховані аспекти.

Оскільки ландшафт культурної спадщини продовжує розвиватися, розуміння нюансів українських музеїв під відкритим небом стає обов’язковим, особливо для музейного менеджменту. Основні риси, що характеризують українські музеї просто неба, описані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Особливість	Обґрунтування	Приклад
Етнографічна спрямованість	Українські скансени фокусуються на відтворенні традиційного побуту та ремесел різних етнографічних груп України.	Традиційна архітектура та побут бойків, лемків, гуцулів у Музеї народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького; ремесла волинян у Музеї історії сільського господарства Волині; традиційний побут поліщуків у Сарненському історико-етнографічному музеї.
Широкий спектр експонатів	Скансени експонують не лише житлові, а й господарські будівлі, предмети побуту, одяг, знаряддя праці, твори народного мистецтва.	Громадські селищні будівлі, церковні споруди у Національному музеї народної архітектури та побуту України; монументальна кам’яна скульптура, поховальні скрині, фрагмент стоянки пізнього палеоліту, святилище у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини; народний одяг, тканини, селянські знаряддя праці і предмети побуту, меблі, посуд, вироби домашніх промислів і ремесел, твори декоративно-

		прикладного мистецтва, друковані видання, фотографії у Чернівецькому обласному державному музеї народної архітектури та побуту.
Інтерактивність	Багато скансенів пропонують відвідувачам не лише оглянути експонати, але й взяти участь у майстер-класах, народних гуляннях та інших тематичних заходах.	Фестиваль «Галицька брама» у Музеї народної архітектури та побуту Прикарпаття; майстер-клас «Писанка з Львівського скансену» у Музеї народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького; театралізований тематичний обряд «Буковинське весілля» у Чернівецькому обласному державному музеї народної архітектури та побуту; квест-екскурсія «Скансен в Ужгороді» у Закарпатському музеї народної архітектури та побуту.
Науково-дослідницька діяльність	Скансени проводять наукові дослідження з етнографії, історії та архітектури, а також популяризують результати цих досліджень.	«Експедиція на Полісся», конференція «Воскресла пам'ять: експонат століття» (Музей народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького); наукова робота «Конструкція та технологія плетіння рибальських сіток степової України» (Національний музей народної архітектури та побуту України).

Джерело: сформовано автором.

У сучасній Україні скансени все активніше інтегруються в туристичну галузь, адже вони є цікавими локаціями для культурно-пізнавального туризму. Маючи великий потенціал, музеї цього типу прагнуть відповідати запитам та очікуванням сучасних відвідувачів (Афанасьєв та ін., 2009). Незважаючи на війну у країні, тут впроваджуються новітні технології, створюються цифрові бази даних експонатів, організуються різноманітні тематичні заходи. Відбувається переосмислення підходів до представлення колекцій, зміщення

акцентів з простої демонстрації старовинних речей на занурення гостей у живу атмосферу минулого.

Сьогодні українські музеї просто неба є потужним туристичним ресурсом у сфері подієвого та екскурсійного туризму, що сприяє створенню національного туристичного продукту. У туристичних маршрутах скансени часто виступають родзинкою, що доповнює основну культурну програму автентичним компонентом. Крім знайомства з архітектурою і предметами побуту, тут можна долучитися до народних звичаїв, спробувати страви національної кухні, придбати вироби місцевих умільців (Маньковська, 2013). Такий синтез розваг і пізнавальних елементів робить відвідування скансену унікальним туристичним досвідом.

Яскравим прикладом успішного застосування музею просто неба у туристичних продуктах є організація та проведення турів із відвідуванням Музею архітектури і побуту «Старе село» (с. Колочава Хустського району Закарпатської області): львівські туроператори «Відвідай» та «Цікава Україна» використовують скансен у Колочаві в екскурсійних турах «На крокуси до Колочава», «Полонина Боржава і музейна Колочава», «Карпатські канікули», «Синевир і околиці» тощо. Що стосується подієвого туризму з використанням скансенів, можна сказати, що за останні роки кількість проведених заходів в українських музеях просто неба стрімко зростає. Це пов'язано зі зростаючою потребою людей у відчутті особистої приналежності до конкретної історичної спільноти, у підтвердженні власної національної ідентичності. Прикладами можуть слугувати фестиваль «Галицька брама» (Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття), майстер-клас «Писанка з Львівського скансену» (Музей народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького), театралізований тематичний обряд «Буковинське весілля» (Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту), арт-пікнік «Скансен очима дитини» (Музей історії сільського господарства Волині) тощо.

Варто відзначити проєкт «Автентична Україна», який висвітлює українську культуру з різних аспектів. Він є прикладом інноваційних можливостей для збереження української спадщини. Міністерство культури, молоді та спорту України завдяки підтримці Google створили добірку унікальних оцифрованих музеїв-скансенів України з артефактами, які є свідками становлення та розвитку нашої країни. Онлайн-музеї мають символічне значення для українського народу та є цікавими як для українських, так і для іноземних туристів. Для мандрівників було створено віртуальні тури українськими скансенами. У таких мандрівках завдяки цифровим технологіям можна відвідати 7 музеїв під відкритим небом. Під час онлайн-туру відбувається супровід розповідями про музеї та їх артефакти, історіями та цікавими фактами, що з ними пов'язані. Проєкт дає змогу туристам ознайомитися зі спадщиною України з будь-якої точки світу, незважаючи на фізичні обмеження через воєнні дії (Автентична Україна, б. д.).

Загалом можна стверджувати, що скансени в Україні органічно інтегруються у сферу туристичних послуг, доповнюючи культурну складову цікавими локаціями та незабутніми враженнями. Вони стають не лише музеями, а й місцями, де можна торкнутися історії і традицій української нації. Такі музеї не лише зберігають та популяризують традиційну культуру, а й перетворюються на яскраві туристичні атракції, що притягують гостей і сприяють розвитку місцевих громад.

Українські фахівці проводять дослідження стану музеїв під відкритим небом, оскільки вони є цінним ресурсом для вивчення історії, звичаїв та побуту українського населення. Держава заохочує наукові дослідження скансенів із залученням фахівців із різних галузей, зокрема історії, етнографії, архітектури, музеєзнавства тощо. Дослідження мають масштабний характер і охоплюють дослідження стану експонатів, перевірку автентичності будівель і предметів побуту, вивчення регіональних аспектів традиційної культури, що експонується в музеях-скансенах (Міністерство культури та інформаційної політики України, б. д.).

Отже, сучасним скансенам України характерна багатоплановість, багатотематичність та прагнення представити в одному місці багаті складові народної культури, що зумовлює масштабність, потужний емоційно-духовний та виховний потенціал цих музеїв.

2.2. Об'єкти експонування у скансенах та методи їх збереження

Скансени характеризуються своїм розташуванням під відкритим небом, яке дозволяє відвідувачам побачити та взаємодіяти з його елементами. На відміну від традиційних закритих музеїв, музеї просто неба представляють різноманітний спектр експозиційних об'єктів, включаючи будівлі, споруди, інструменти та предмети повсякденного вжитку, усі з яких потребують спеціальних методів збереження, щоб забезпечити їх довголіття та зберегти їхню культурну цінність.

Середовище скансену – це місце, де поєднуються різні елементи, які створюють особливу атмосферу. Тут зустрічаються природні, архітектурні, просторові та інші компоненти. Але найголовнішим елементом є історичне середовище (Брич, 2020). Це місце, створене людиною для своєї життєдіяльності, де відбувається взаємодія між людиною та природою. Людська діяльність має великий вплив на процес формування та діяльності історичного середовища. Люди створюють різні об'єкти та змінюють середовище, хоча певні його елементи можуть не змінюватися протягом тривалого часу.

Для успішної організації музеїв просто неба обов'язково потрібно дотримуватися композиційної цілісності. Всі частини та елементи скансену повинні створювати ієрархію та підкорятися головному елементу, яким часто є найцінніша пам'ятка. Важлива також стилістична гармонія всіх елементів, особливо при додаванні нових об'єктів, наприклад, підсобних приміщень, інформаційних кіосків або громадських приміщень (Брич, 2018).

Музеї-скансени України відомі своїми різноманітними колекціями, що охоплюють широкий спектр об'єктів, які служать матеріальними репрезентаціями минулого. Ці елементи виставки можна умовно розділити на три основні групи: архітектурні споруди, промислові та сільськогосподарські артефакти та предмети побуту.

1. Архітектурні споруди.

Одним із найвизначніших об'єктів, які можна побачити у виставкових комплексах українських скансенів, є архітектурні споруди. До них відносяться житлові будинки, комори, млини, церкви та інші споруди. Часто ці будинки демонтуються з їх первинних місць і ретельно відновлюються на території музею, щоб вражати відвідувача архітектурним стилем, будматеріалами та житловими умовами минулих епох. Наприклад: традиційні українські хати, будівлі дерев'яної архітектури, церковні споруди, громадські селищні будівлі (Національний музей народної архітектури та побуту України); старовинні селянські хати, школа, дерев'яні церкви (Музей народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького); стародавні житла, фрагмент стоянки пізнього палеоліту, житлово-господарський комплекс (Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини); садиби, житлові будівлі, церква, школа, дзвіниця (Закарпатський музей народної архітектури та побуту); вулиця волинського села XIX століття (Музей історії сільського господарства Волині) тощо (Музеї і скансени, б. д.).

2. Промислові та сільськогосподарські артефакти.

У скансенах представлено широкий спектр промислових і сільськогосподарських артефактів, які відображають технологічний прогрес і діяльність минулого. Ці об'єкти варіюються від інструментів, що використовувалися в різних професіях, до сільськогосподарського обладнання та знарядь. Наприклад: транспортні засоби, сільськогосподарський інвентар та ремісничі інструменти (Музей народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького); знаряддя праці лісорубів та мірошників (Музей архітектури і побуту «Старе село»); гаті для сплаву лісу, інструменти різьбярів

(Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту); інструменти кушнірів, мосяжників, писанкарів, ткачів, майстрів кераміки тощо (Музей гуцульської культури просто неба) (Ukrinform, 2020).

3. Повсякденні предмети.

Крім архітектурних споруд і промислових артефактів, в українських скансенах часто експонуються предмети повсякденного вжитку, які дають змогу зрозуміти життя та культурні традиції минулих поколінь. Ці об'єкти можуть включати предмети побуту, одяг, тканини, кераміку тощо. Наприклад: колекція посуду (тарілки, горнятка, глечики), народні тканини, одяг, опільська вишивка на сорочках, обрусах, простирадлах (Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття); народний одяг, посуд, меблі, вироби домашніх промислів і ремесел, предмети декоративно-прикладного мистецтва (Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту); поліські народні сорочки, намітки, свити, вироби традиційних промислів Полісся (Сарненський історико-етнографічний музей).

Збереження експонатів у музеях під відкритим небом в Україні представляє унікальні проблеми через вплив на них факторів навколишнього середовища, таких як погода, температурні коливання та природне зношування. Щоб забезпечити довговічність і цілісність цих об'єктів, скансени використовують низку методів збереження, адаптованих до конкретних потреб кожного елемента експозиції (Tahseen & Aljumaily, 2020). Способи збереження та експонування різних елементів спадщини залежать від можливостей музею та об'єкта, його особливостей та наявних знань.

До обов'язків музею під відкритим небом входить передача історичних пам'яток, їх перегрупування з метою переміщення на потрібне місце, збереження, утримання та оснащення.

Передача історичних пам'яток є одним з ключових завдань музею-скансену. Це означає, що музей вибирає та зберігає оригінальні предмети, які мають велику історичну, архітектурну або етнографічну цінність. Ці пам'ятки часто є унікальними прикладами традиційного будівництва, ремесел або

побуту певного регіону або епохи. Збереження та експонування цих пам'яток у музейному середовищі дозволяє відвідувачам живо побачити історію та культуру свого народу (Паньків, 2020). Переміщення історичних пам'яток до потрібного місця є важливим етапом у створенні музею просто неба. Цей процес включає дослідження та вивчення об'єктів, їх демонтаж та перевезення до музейної локації. Звичайно, переміщення потребує співпраці фахівців з різних галузей, таких як архітектори, реставратори, інженери для забезпечення безпечного та правильного переміщення пам'яток. Варто зазначити, що передача будівель до скансену має бути проведена таким чином, щоб не пошкодити їх автентичність. Часто будівлі та інші елементи музею мають багато проблем, коли знаходяться на своєму початковому місці, наприклад, старіння та пошкодження внаслідок відсутності ремонту, зміни характеристик та неправильного використання будівлі. Елементи музею під відкритим небом можуть бути відновлені або реставровані до свого оригінального вигляду, тому перенесення цих будівель на інше місце може бути ефективним способом їх збереження та захисту.

Збереження історичних пам'яток є одним з основних завдань скансенів. Це включає комплекс заходів для запобігання пошкодженню об'єктів від навколишнього середовища, атмосферних явищ, біологічних факторів тощо. Утримання та оснащення музейних експонатів також є відповідальною частиною роботи музеїв. Вказані процеси означають створення належних умов для демонстрації пам'яток, організацію експозицій та створення додаткової інфраструктури для відвідувачів. Крім того, музеї часто відтворюють традиційний побут, створюючи автентичне середовище для експонування предметів (Paardekooper, 2020).

Для збереження колекцій скансенів в Україні, особливо під час війни, використовується комплексний підхід, який поєднує традиційні та сучасні методи. Ключовими напрямками, звичайно, є реставраційні та консерваційні роботи з експонатами, створення належних умов зберігання, цифрова інвентаризація та каталогізація колекцій, а також освітня та просвітницька

діяльність. Важливу роль відіграють співпраця з науковими та культурними установами, залучення громадськості та волонтерів. Сучасні технології, такі як цифрові бази даних, фотофіксація, використання QR-кодів та спеціальних матеріалів, дозволяють ефективно зберігати та документувати експонати (Войчек та ін., 2022). Водночас, приділяється велика увага підготовці кваліфікованих кадрів у сфері музеології. Загалом, такий всебічний і системний підхід спрямований на максимально повне збереження автентичності та цілісності колекцій музеїв просто неба для наступних поколінь.

Варто додати, що під час війни українська влада і народ сприяє докладанню значних зусиль для захисту музеїв просто неба. Вживаються заходи з евакуації окремих експонатів у безпечніші місця, укріплення їхніх конструкцій та застосування спеціальних методів консервації. Паралельно ведеться робота зі створення цифрових копій експонатів та збереження інформації про них. У культурному просторі українських музеїв просто неба є низка експонатів (наприклад, будівлі), які не придатні для евакуації у безпечні місця. Тому велика кількість експонатів залишається в межах скансену. З міркувань безпеки Міністерство культури та інформаційної політики України не публікує подробиць збереження скансенів під час війни. Важливу роль відіграє у цьому процесі Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), яка надала допомогу для встановлення емблеми блакитного щита – символічного знаку, який означає, що спадщина охороняється Гаазькою конвенцією 1954 року, і будь-яке посягання на неї вважається порушенням міжнародного права (Позняк, 2024, с. 369).

Збереження архітектурних споруд передбачає багатогранний підхід, який поєднує превентивні консерваційні заходи, регулярне технічне обслуговування та час від часу реставрацію. До заходів профілактичної консервації відносять: кліматконтроль і моніторинг (спостереження за температурою приміщень, вологістю, вентиляцією), захист від ультрафіолетового випромінювання (віконні плівки, затінюючі пристрої),

боротьба зі шкідниками (гризуни, комахи), дренажні та водогосподарські системи. Регулярне технічне обслуговування передбачає перевірку структурної цілості та зношування об'єктів, ремонт і заміну пошкоджених або зіпсованих компонентів, перефарбування або обробка поверхонь та прибирання (Escudero Castro, 2023).

Для збереження промислових і сільськогосподарських артефактів використовують поєднання превентивних заходів, методів стабілізації та періодичного обслуговування. Профілактичними заходами слугують: контрольоване середовище зберігання (температура, вологість, якість повітря), захист від корозії та іржі, боротьба зі шкідниками. Як методи стабілізації найчастіше використовуються очищення та видалення забруднень, обробка та заміна деталей. Також проводиться періодичне технічне обслуговування, під час якого здійснюється перевірка на зношування, ремонт та налаштування за потреби (Про охорону культурної спадщини, 2023).

Для підтримання гарного стану повсякденних предметів часто дотримується тонкий баланс між збереженням їх первісного стану та забезпеченням їх довгострокового використання. У скансенах постійно контролюється середовище зберігання та ведеться спостереження за відвідувачами, які можуть створювати потенційну загрозу збереженню елементів музею. Також проводиться очищення та видалення забруднень, консолідація крихких компонентів, ремонт пошкоджень, створення правил поведінки з предметами експозиції, використання захисних футлярів або вітрин та застосування інших методів.

На рис. 2.1. автором систематизовано основні методи збереження об'єктів скансенів відповідно до українського досвіду.

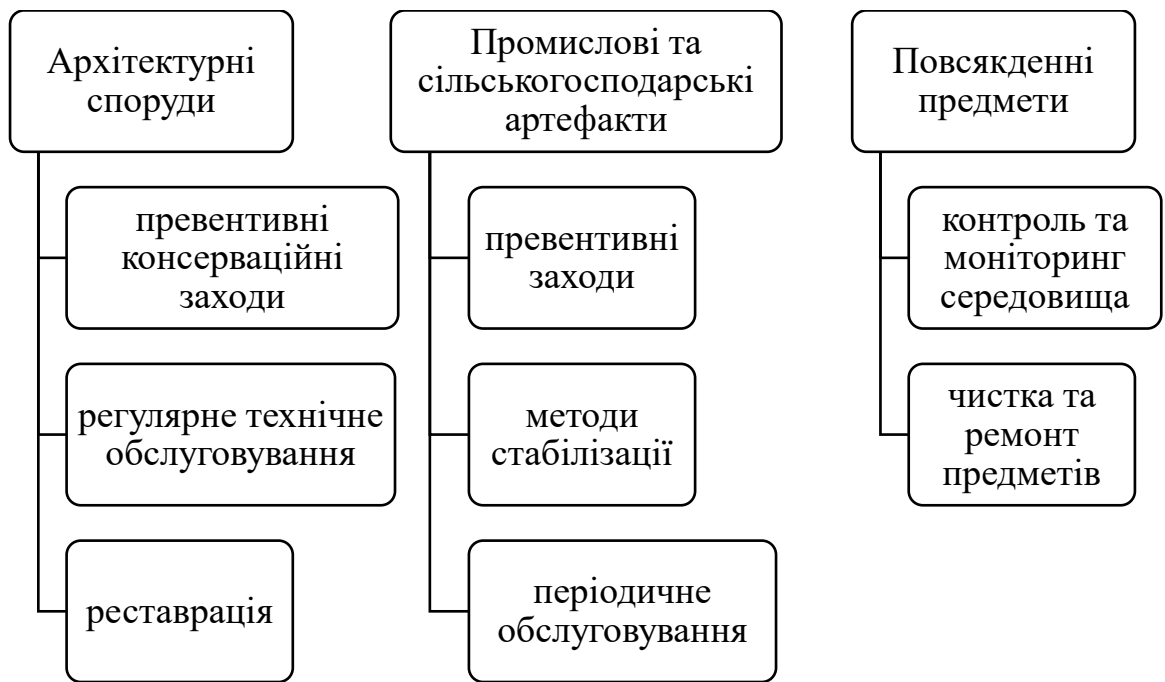

Рис. 2.1. Основні методи збереження об'єктів скансенів.

Джерело: систематизовано автором.

Ефективне збереження експонатів у музеях під відкритим небом під час воєнних дій, вимагає спільних зусиль і обміну передовим досвідом у музейній спільноті. Професійні організації, наприклад, Міжнародна рада музеїв (International council of museums), відіграють вирішальну роль у сприянні обміну знаннями, розповсюдженні рекомендацій та просуванні найкращих практик у сфері музеїв просто неба. Крім того, партнерство з академічними установами, консерваційними лабораторіями та спеціалізованими підрядниками може надати доступ до експертних знань, передових методів і передових технологій для збереження.

Оскільки музеї під відкритим небом продовжують розвиватися та адаптуватися до нових викликів, постійні дослідження, обмін знаннями та впровадження передових методів збереження будуть важливими для забезпечення довгострокового збереження цих цінних об'єктів та історій, які вони представляють (Паньків, 2020).

Отже, скансени служать важливими сховищами культурної спадщини країни, зберігаючи та демонструючи різноманітні об'єкти, які пропонують відчутний зв'язок з минулим. Від архітектурних споруд і промислових

артефактів до повсякденних предметів, ці музеї мають певні проблеми у збереженні своїх колекцій, зберігаючи їх автентичність і освітню цінність. Застосовуючи найкращі методи та підходи, ці заклади відіграють вирішальну роль у збереженні матеріальних залишків нашої культурної спадщини та наданні захоплюючих вражень для відвідувачів.

2.3. Реставраційні роботи у музеях просто неба

Реставраційні процеси у скансенах є важливим напрямом захисту культурної спадщини України. Скансени відіграють унікальну роль у відтворенні та збереженні традиційних будівель, архітектурних стилів та способу життя минулих поколінь. Україна має велику кількість історичних будівель та споруд, які потребують реставрації та захисту: від дерев'яних церков Львівщини до гуцульських садиб на Прикарпатті, від старовинних млинів Полтавщини до традиційних хат Полісся. Всі ці об'єкти є цінними свідченнями різноманітної культури та історії України. Відновлення та підтримка об'єктів з експозиції музеїв просто неба є пріоритетним завданням для збереження української спадщини для майбутніх поколінь.

Реставрація – це комплекс науково обґрунтованих заходів, спрямованих на поліпшення та збереження фізичного стану об'єктів культурної спадщини, виявлення їхніх найхарактерніших особливостей, відновлення втрачених або пошкоджених елементів та забезпечення їхньої автентичності. Реставрація ґрунтується на історико-архітектурних дослідженнях і документальних свідченнях про пам'ятки та культурну спадщину (Прибега, 2007).

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» розробка науково-проектної документації на проведення реставраційних, консерваційних та ремонтних робіт у музеях просто неба здійснюється згідно з чинними реставраційними нормами, а також нормативними документами для будівництва (Про охорону культурної спадщини, 2023).

Наукове обґрунтування проєктного рішення для реставрації має базуватися на комплексному науковому обстеженні, яке має здійснюватися за двома напрямками:

- архівні та бібліографічні дослідження;
- натурні дослідження.

Згідно з чинними нормативними документами, натурні дослідження пам'яток (архітектурні, археологічні, інженерні, науково-технічні) повинні проводитися професійною організацією, яка має відповідний державний дозвіл на здійснення цього виду господарської діяльності.

Основні завдання натурних досліджень систематизовано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

№	Вид натурального дослідження	Завдання
1.	Архітектурні дослідження	Вивчення культурних шарів для реконструкції пам'ятки та прилеглої території, виявлення втрачених частин та елементів, а також збір документальних даних для прийняття рішень та підготовки до реставраційних робіт на пам'ятці.
2.	Археологічні дослідження	Визначення типології та характеристики пам'ятки, її відмінних рис та елементів; хронологічна атрибуція об'єкта, встановлення етапу його еволюції; історична перебудова; визначення архітектурного вигляду на конкретному історичному етапі; виявлення елементів, що підлягають реставрації; розробка рішень щодо консервації пам'ятки та її реставрації.
3.	Інженерні дослідження	Оцінка технічного стану будівлі та стану збереженості конструкції; виявлення та усунення аварійних ділянок та причин їх виникнення; виявлення та визначення заходів щодо укріплення та стабілізації елементів пам'ятки; підготовка обґрунтованих заходів щодо забезпечення надійності та безпеки при майбутній експлуатації.

4.	Науково-технічні дослідження	Характеристика матеріалів і декоративних елементів пам'ятки; загальний стан цих матеріалів і ступінь їхньої збереженості; визначення плану консервації та реставрації; розробка реставраційної методики; вибір кількісного та якісного складу реставраційно-відновлювальних матеріалів; визначення першочергових завдань і послідовності виконання реставраційних робіт.
----	------------------------------	--

Джерело: систематизовано автором.

Реставрація кожної історико-архітектурної пам'ятки вимагає індивідуального підходу до організації та проведення робіт, але загальні вимоги та підхід залишаються незмінними. Всі реставраційні роботи у музеях просто неба проводяться поетапно і вони суворо регламентовані.

Незважаючи на те, що кожен об'єкт культурної спадщини є унікальним з точки зору історії, архітектурного стилю та матеріалів, існують принципи та методи, яких необхідно дотримуватися при проведенні реставраційних робіт. Ці принципи були сформовані десятиліттями практичного досвіду та наукових досліджень у сфері реставрації та охорони культурної спадщини. Одним із ключових принципів є максимальне збереження автентичності культурної спадщини (Santana & Herbst, 2023). Це означає, що під час реставрації елементів скансену слід максимально зберігати оригінальні матеріали та конструкції, уникати надмірного втручання або заміни елементів. Водночас важливо забезпечити належну міцність і стабільність об'єкта, щоб гарантувати його збереження та довготривале використання. Для цього застосовують сучасні технології та матеріали, забезпечуючи при цьому сумісність з історичними елементами.

Питання фізичного збереження елементів експозиції скансенів України та збереження їхньої конструктивної і матеріальної автентичності під час реставрації має сьогодні велике значення і є одним із пріоритетних у діяльності музеїв. Варто зазначити, що катастрофічно не вистачає фахівців зі сфери народних будівельних традицій, кількість яких з кожним роком

зменшується, тому є потреба активніше створювати школи народних майстрів при музейних установах. Пам'ятки, що перебувають в аварійному стані, такі як крила вітряків, водяні млини, деталі зрубів, дахи хат, господарські будівлі, технічні споруди та хатні печі, потребують ремонту та реставрації висококваліфікованими фахівцями.

Загальна стратегія реставрації має поєднувати принципи сталого розвитку з відновленням національної ідентичності на всіх рівнях. Процес відновлення культурної спадщини включає перелік ключових етапів і базується на певних принципах (Орленко, 2017). Основні етапи реставрації пам'яток та види діяльності, які проводяться на цих етапах систематизовано на рис. 2.2.

1. Оцінка та документація:
<ul style="list-style-type: none"> • оцінка збитків; • документація.
2. Планування процесу відновлення і збереження:
<ul style="list-style-type: none"> • оцінка цінності об'єкта та визначення пріоритетів; • стратегії та підходи до збереження та відновлення; • технічні оцінки та експертиза; • юридичні та етичні міркування; • процес реалізації.
3. Основні засади процесу реставрації:
<ul style="list-style-type: none"> • принципи збереження; • розуміння культурної значущості; • повага до автентичності та цілісності; • інклюзивність та залучення громади; • стійкість і довгострокова повага; • використання традиційних технік і матеріалів; • оцінка ступеня втручання; • довгострокове технічне обслуговування та моніторинг.

Рис. 2.2. Основні етапи реставрації пам'яток скансенів.

Джерело: систематизовано автором.

Реставрація об'єктів в українських скансенах – надзвичайно делікатний і ретельний процес, який вимагає глибоких знань, досвіду та поваги до історичної спадщини. Процес починається з ретельного документування та дослідження об'єктів, що підлягають реставрації. Реставратор проводить детальне обстеження споруди, вивчає її історію, конструктивні особливості та стан збереження. Це допомагає їм зрозуміти, які роботи необхідні і як найкраще їх провести, зберігаючи автентичність об'єкта.

Наступним кроком є розробка проекту реставрації, що включає детальні креслення, опис матеріалів і технік, які будуть використані, а також заходи з консервації та укріплення конструкцій. Цей етап є дуже важливим і визначає загальний напрямок майбутніх робіт, гарантуючи, що вони будуть послідовними і відповідатимуть усім необхідним критеріям.

Власне реставраційні роботи включають різні процеси, залежно від стану об'єкта. У деяких випадках необхідно повністю демонтувати та замінити пошкоджені елементи, в інших – достатньо очистити та укріпити існуючу конструкцію. Реставраційні роботи передбачають використання традиційних будівельних матеріалів і технік, таких як різьблення по дереву, ковальство, плетіння тощо. Це допомагає зберегти автентичність пам'ятки та відтворити її первісний вигляд.

Після завершення реставраційних робіт пам'ятки проходять ретельний контроль якості та передаються до музейної колекції. Відреставровані об'єкти оглядає спеціальна комісія, яка засвідчує високий рівень проведених робіт і дотримання всіх необхідних вимог (Escudero Castro, 2023).

Процес реставрації в українських скансенах є складним і вимагає тісної співпраці між реставраторами, істориками, архітекторами та іншими фахівцями. Лише завдяки ретельній роботі та використанню відповідних матеріалів і технік можна зберегти цінні архітектурні пам'ятки для майбутніх поколінь і з гордістю демонструвати їх у музейних експозиціях. Така командна робота є запорукою успішної реставрації історичної спадщини, адже кожен фахівець робить унікальний внесок у реставраційний процес. Історики

проводять ретельне дослідження документів, архівних матеріалів та документальних джерел, щоб зрозуміти контекст, традиції та архітектурні особливості певного періоду. Їхні знання допомагають реставратору краще інтерпретувати та відтворити первісний вигляд пам'ятки. Архітектори, з іншого боку, надають технічну експертизу, створюючи детальні проекти та креслення, якими керуються під час реставраційних робіт. Вони також аналізують структурні особливості будівлі та пропонують рішення щодо її укріплення та консервації. Крім того, до реставраційних робіт часто залучають етнографів, мистецтвознавців, художників і ремісників, які допомагають відтворити автентичні декоративні елементи, картини, скульптури та інші художні деталі. Їхні навички та знання традиційних технік мають вирішальне значення для збереження культурних цінностей пам'яток.

Лише завдяки співпраці всієї команди експертів можна досягти найкращих результатів у процесі реставрації. Унікальний внесок кожного учасника процесу не лише відновлює фізичну оболонку будівлі, але й розкриває її історичне та культурне значення, передає атмосферу минулої епохи та презентує пам'ятку в музейній експозиції для майбутніх поколінь.

Приклади нещодавніх реставраційних робіт у скансенах України наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Назва скансену	Реставраційні роботи	Рік проведення
Закарпатський музей народної архітектури та побуту	Заміна покрівлі лемківської садиби, ремонт фундаменту, покриття підлоги у всіх приміщеннях, обробка глиною та вапном стін, відновлення лотків для підведення води до колеса водяного млина.	2019 – 2020
Національний музей народної архітектури та побуту України	Побудова нового входу з дерева, а також металу і бетону; ремонт оглядового майданчика й огорожі.	2021

Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту	Відновлення гуцульської хати та хати Підгір'я та їх інтер'єру.	2021
Музей історії сільського господарства Волині	Заміна очеретяних покрівель, шпаклювання глиною та білення вапном стін будівель.	2023
Музей народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького	Заміна покриття (гонти) лемківської церкви, очеретяної покрівлі стодоли з Буковини, дерев'яного даху олійні.	2023

Джерело: систематизовано автором.

В Україні реставрація в музеях просто неба проводиться з великою обережністю. Процес починається з ретельного обстеження об'єкта, що підлягає реставрації. Реставратор вивчає історію, конструктивні особливості та стан збереження пам'ятки, а також традиційні будівельні матеріали та техніки, що використовувалися в конкретному регіоні. Це дозволяє сформулювати комплексний проєкт реставрації, що включає детальні креслення, опис матеріалів і технологій, а також заходи з укріплення та консервації споруди. Всі роботи проводяться відповідно до встановлених реставраційних норм і стандартів під пильним наглядом фахівців (Черненко, 2017). Загалом, реставрація в українських музеях-скансенах – це складний і ґрунтовний процес, спрямований на максимальне збереження культурної спадщини. Завдяки професіоналізму та відданості реставраторів ми маємо можливість дізнаватися про традиції та історію нашого народу через унікальну архітектуру.

Плюси і мінуси проведення реставраційних робіт в українських музеях просто неба у воєнний час є доволі неоднозначними. З одного боку, збереження історико-культурної спадщини є важливим для держави, особливо, у ці складні часи. Пам'ятки архітектури, народні традиції та ремесла є основою української ідентичності. Їх збереження є своєрідним актом опору та відновлення проти руйнівних сил війни, спробою захистити автентичність та культурну самобутність. З іншого боку, реставраційні роботи потребують значних матеріальних і людських ресурсів. Крім того, існує ризик, що об'єкти,

які підлягають реставрації, можуть бути пошкоджені або зруйновані в результаті бойових дій або вандалізму.

Проте, незважаючи на всі ризики та труднощі, захист культурної спадщини у воєнний час має особливе символічне значення. Це свідчення того, що український народ продовжує свій духовний та культурний розвиток. Реставрація історичних будівель у скансенах – це не лише відновлення експозицій, а й відтворення зв'язку з минулим та збереження коріння нації. Крім того, реставраційні роботи можуть бути важливим елементом психологічної реабілітації людей. Ці процеси приносять оновлення, надію та стабільність у сучасний нестабільний світ і можуть надихати на подальшу боротьбу за свободу і відбудову країни. Звичайно, рішення про проведення реставраційних робіт має прийматися з урахуванням безпекової ситуації, наявності ресурсів та першочергових потреб (Олійник & Чижевський, 2024).

Таким чином, реставраційні роботи у скансені – це ретельні та складні процеси, оскільки вимагають глибоких знань, досвіду, поваги до історії тощо. Реставратори, історики, архітектори, етнографи та майстри працюють разом, щоб якомога точніше відтворити первісний вигляд та атмосферу пам'яток минулого. Завдяки реставраційним роботам у музеї просто неба українці мають унікальну можливість доторкнутися до свого коріння та дізнатися, як жили їхні предки. Ця робота вимагає постійних зусиль, ресурсів та самовіддачі, але її значення у формуванні національної ідентичності та передачі знань майбутнім поколінням є безцінним.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що сучасний стан та діяльність скансенів України свідчить про зростаючий інтерес до відновлення та популяризації народної архітектури, традицій та ремесел. Музеї просто неба активно залучаються до туристичних продуктів, адже дають змогу зануритися в атмосферу минулого, побачити автентичні зразки народної архітектури та побуту. В Україні активно проводяться реставраційні роботи у музеях під відкритим небом, щоб зберегти культурну спадщину.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СКАНСЕНІВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

3.1. Актуальні проблеми функціонування скансенів в Україні під час війни

У сучасному глобалізованому світі завдання збереження, відтворення та популяризації національної культурної спадщини залишається актуальним для українського народу. Музеї просто неба є не лише унікальними осередками зосередження пам'яток української народної культури, а й центрами популяризації нематеріальної культурної спадщини країни. Однак сьогодні музеї просто неба стикаються з низкою викликів, вирішення яких сприятиме входженню України в європейський музейний простір.

Головні проблеми розвитку скансенів України окреслено на рис. 3.1.

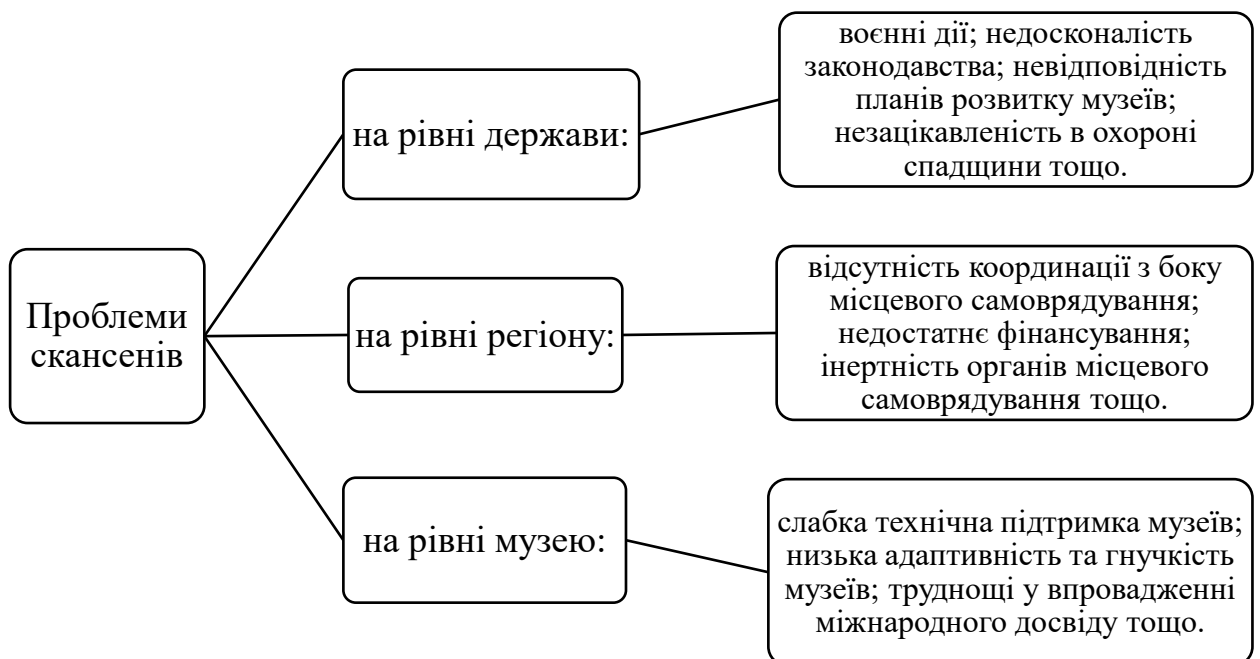

Рис. 3.1 Актуальні проблеми діяльності українських скансенів.

Джерело: систематизовано автором.

Однією із перших головних проблем не лише для скансенів, а й для культурної спадщини України загалом є повномасштабне вторгнення

російської федерації 24 лютого 2022 року, яке ознаменувало новий етап російсько-української війни, що розпочалася у 2014 році. Під час бойових дій значна частина культурної спадщини України була знищена, пошкоджена або опинилася під загрозою. Хоча детальної інформації про ситуацію в українських скансенах немає, ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) надає інформацію, що найбільших пошкоджень елементи культурної спадщини зазнали в Харківській, Донецькій, Київській, Чернігівській, Луганській та Сумській областях. Слід пам'ятати, що на даний час загроза зберігається для пам'яток та музеїв на всій території України (Braun, 2022).

Не менш важливою є проблема вдосконалення законодавчої бази у сфері культури загалом та музейної справи зокрема. Сьогодні робота скансенів регулюється такими законодавчими актами, як: Закон України «Про музеї і музейну справу» від 29 червня 1995 р. № 249/95; Закон України «Про охорону культурної спадщини» № 2768–III (2768–14) від 25 жовтня 2001 р.; Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р. № 1068–XIV; Положення про Музейний фонд України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р. № 1147; Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 р. № 2778–VI; Закон України «Про благодійництво і благодійні організації» від 16 вересня 1997 р. № 531/97-ВР. Можна простежити, що існуюча нормативно-правова база є досить застарілою і потребує більш сучасного підходу до управління цією сферою (Борисенко, 2022). Оскільки в Україні немає нормативно-правових актів, які б безпосередньо стосувалися діяльності музеїв просто неба, було б корисно розробити документ, який регулював би організацію та функціонування скансенів.

Питання підготовки кадрів для роботи в таких закладах залишається актуальним сьогодні, адже це передбачає не лише компетентності музейних працівників, а й тому, що вони мають бути творчими особистостями. На сучасному етапі насичена культурно-дозвіллева діяльність є одним з головних

завдань музеїв просто неба і вимагає відповідних професійних якостей. Співробітники скансену повинні володіти режисерськими та акторськими навичками для реалізації проєктів у процесі своєї роботи. Підготовка професійних кадрів для українських музеїв просто неба стикається з низкою серйозних проблем, які потребують нагального вирішення. Перш за все, слід звернути увагу на відсутність спеціалізованої навчальної програми, орієнтованої на специфіку музеїв-скансенів. Іншою проблемою є великий розрив між теоретичними знаннями, які надають освітні заклади, та практичним досвідом роботи, необхідним для ефективної роботи у скансені. Крім того, у деяких закладах досі використовуються застарілі методики викладання, які не відповідають сучасним тенденціям та інноваційним підходам у музейній роботі, особливо в роботі з музеями просто неба.

Брак фінансування є постійним викликом для музеїв усіх типів, у тому числі й скансенів. В Україні видатки на розвиток музейної сфери через воєнні дії постійно зменшуються. За статистикою довоєнного часу, 85% бюджету українських музеїв просто неба витрачалося на заробітну плату персоналу і 15% – на комунальні послуги. Однак у цивілізованих країнах бюджет, що виділяється на зарплату музейного персоналу, не перевищує 5-10% від загального бюджету. Недостатнє фінансування суттєво обмежує функціонування та розвиток музеїв. Без достатніх коштів неможливо оновлювати та ремонтувати експозиції, закуповувати нове обладнання та впроваджувати новітні технології. Як наслідок, матеріально-технічна інфраструктура застаріває і стає менш привабливою для відвідувачів. Крім того, брак фінансування негативно впливає на умови праці, професійний розвиток та мотивацію музейних працівників. Лише за умови комплексного підходу та належного фінансування музеї зможуть повною мірою виконувати свою важливу культурно-освітню місію (Новікова, 2017).

Проблема відсутності зацікавленості значної частини держави та суспільства в охороні культурної спадщини є досить об'ємною та багатогранною. В основі цієї проблеми лежить низка факторів, які

перешкоджають належній підтримці та збереженню культурної спадщини в нашій країні. Відсутність інтересу до охорони культурної спадщини у частини суспільства може бути пов'язана з низькою обізнаністю і поганим розумінням важливості збереження історичної та культурної ідентичності країни. Дехто може сприймати скансени як марнування часу та ресурсів і не усвідомлювати їхньої ролі у формуванні національної ідентичності та збагаченні національного культурного розмаїття (Брич, 2020). Іншим фактором є недостатня популяризація скансенів та просвітницька робота щодо їхньої ролі в суспільстві. Відсутність ефективних інформаційних кампаній та освітніх програм може залишити значну частину населення, особливо молодь, байдужою до питань охорони культурної спадщини.

Помітною проблемою є відсутність технічної підтримки скансенів. Це стосується не лише забезпечення коштами та необхідним обладнанням, але й ставлення суспільства до розуміння важливості охорони культурної спадщини та значення музеїв під відкритим небом. Більшість музеїв просто неба в Україні були створені ще за радянських часів, і з того часу їхня матеріально-технічна база значною мірою застаріла і потребує оновлення. Старі системи опалення, вентиляції та освітлення часто не відповідають сучасним вимогам до збереження експонатів, що може призвести до їх пошкодження або знищення. Крім того, скансени потерпають від браку сучасних засобів для дослідження, реставрації та консервації експонатів. Це створює ризик для збереження унікальних культурних та історичних пам'яток на належному рівні (Плешакова, 2018). Брак сучасних технологій також обмежує можливості для вдосконалення виставок і залучення відвідувачів, особливо молоді.

Наступною варто згадати проблему поганої адаптивності та негнучкості існуючих музеїв просто неба в Україні. Вона спричинена сукупністю факторів, серед яких застаріла інфраструктура, обмежені ресурси та певна інерція в управлінні та організації музеїв. Раніше акцент робився на збереженні та демонстрації експонатів, але сьогодні музеї потребують більш динамічного та інтерактивного підходу, адаптованого до потреб відвідувачів різного віку та

інтересів. Застаріла інфраструктура музеїв-скансенів, яка часто не оновлювалася роками, обмежує їхню здатність адаптуватися до нових викликів і тенденцій. Певна інерційність в управлінні та організації скансенів також відіграє певну роль у відсутності адаптивності. У багатьох випадках керівництво музею дотримується традиційних підходів і не бажає шукати нові способи залучення відвідувачів. Це може бути пов'язано з браком амбіцій або нерозумінням важливості інновацій для сталого розвитку музеїв просто неба. Водночас сучасне суспільство ставить перед музеями такого типу нові виклики та вимоги. Люди, особливо молодь, очікують більше інтерактивного та захоплюючого досвіду і можливостей зануритися в історію та культуру, а не просто дивитися на експонати. Неспроможність задовольнити ці очікування може призвести до зменшення кількості відвідувачів і, як наслідок, до подальшої нестачі ресурсів для розвитку.

Питання складності впровадження міжнародного досвіду діяльності скансенів в Україні потребує ретельного розгляду. Це пов'язано насамперед із відмінностями в історичному, культурному та економічному контекстах, які існують між Україною та іншими країнами. По-перше, слід зазначити, що концепція скансену в багатьох країнах Європи виникла набагато раніше, ніж в Україні. Як наслідок, ці країни мають глибші традиції збереження та популяризації народної архітектури та ремесел. Такі країни мають досвід організації та утримання скансенів, налагодження успішної роботи та залучення туристів (Новікова, 2018). В Україні, навпаки, ця галузь є відносно новою, і найкращі практики потребують вивчення та адаптації до місцевих реалій. Крім того, відмінності в економічних умовах можуть створювати додаткові перешкоди для впровадження міжнародного досвіду. Створення та утримання скансену вимагає значних інвестицій в інфраструктуру, експонати та персонал. Країнам з обмеженими ресурсами, в тому числі й Україні, важко забезпечити необхідне фінансування для такого великого проекту. Також не можна недооцінювати важливість культурних відмінностей між країнами. Кожна країна має власні традиції, архітектурні стилі та спосіб життя, які

необхідно ретельно вивчати і відображати у скансенах. Просте наслідування досвіду інших країн втратить автентичність і може неадекватно репрезентувати українську спадщину. Незважаючи на ці труднощі, впровадження міжнародного досвіду музеїв просто неба в Україні є важливим завданням для охорони та популяризації культурної спадщини країни. Це вимагає комплексного підходу, який враховує місцеві реалії та адаптує найкращі практики до українського контексту.

Пандемія COVID-19 негативно вплинула на функціонування українських скансенів. Їхня діяльність була тимчасово призупинена, що поставило під загрозу фінансове становище. Через пандемію значно скоротилася кількість музейних працівників. Багато українських музеїв просто неба запровадили віртуальні екскурсії (у режимі онлайн), процес створення яких став також проблематичними через брак фінансування. Пандемія стала справжнім економічним викликом для музеїв різних типів, у тому числі й для українських музеїв під відкритим небом.

Впровадження інтерактивності у музеях під відкритим небом – ще одна важлива проблема музейних закладів у XXI столітті. Вона проявляється у недостатньому диференційованому підході до відвідувачів з особливими потребами. На жаль, в Україні функціонує багато музеїв, які практично недоступні, наприклад, для людей з інвалідністю. Проте сучасні музеї, у тому числі й українські скансени, повинні прагнути до інклюзивності, яка забезпечує рівні можливості для всіх відвідувачів. Це означає впровадження інтерактивних технологій, адаптованих експонатів, тактильних зразків, аудіосупроводу тощо (Кушнір, 2022). Від 2021 року в Україні діє реалізація Національної стратегії створення безбар'єрного простору, яку очолює Олена Зеленська. Стратегія має на меті створити умови для рівного доступу до громадських просторів, зокрема до музеїв просто неба, громадян з тимчасово або постійно обмеженою мобільністю, людей з інвалідністю, людей на візках тощо. Однак, створення інклюзивних умов для музеїв передбачає значні витрати коштів, яких і так недостатньо у цій сфері.

Для успішної діяльності та розвитку скансенів слід подолати наявні проблеми та уникати появи нових. Можна запропонувати кілька ефективних шляхів вирішення проблем функціонування музеїв просто неба в Україні та впровадження міжнародного досвіду:

1. Розробити національну стратегію розвитку скансенів, яка повинна включати законодавчі заходи, механізми фінансування та заходи з підвищення обізнаності громадськості.

2. Залучення міжнародної співпраці, адже важливо встановити партнерські відносини з успішними скансенами в інших країнах та залучити їхніх експертів для обміну досвідом, навчання персоналу та надання консультацій.

3. Інвестувати в інфраструктуру, забезпечивши музеї сучасною інфраструктурою, інтерактивними виставками та цифровими технологіями.

4. Запровадити спеціальні навчальні програми для підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері реставрації та збереження музейної та культурної спадщини.

5. Розробити ефективну маркетингову стратегію, що включатиме рекламні кампанії, співпрацю з туроператорами та використання соціальних мереж для залучення відвідувачів до скансену.

6. Залучати місцеву громаду, заохочуючи її до участі у культурних заходах, майстер-класах та волонтерській діяльності у музеях.

7. Шукати можливості отримання міжнародних грантів, залучення інвестицій та участі у програмах фінансування.

8. Впроваджувати цифрові технології, такі як віртуальні тури, доповнена реальність (AR) та інтерактивні виставки.

Основні засоби для вирішення проблем скансенів України систематизовано на рис. 3.2.

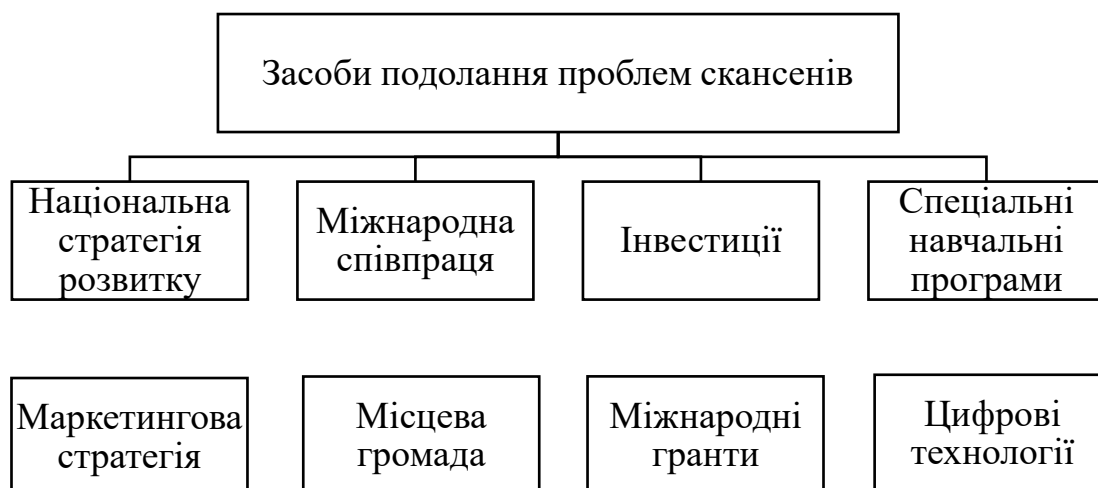

Рис. 3.2 Засоби подолання проблем у скансенах України.

Джерело: систематизовано автором.

Реалізація цих завдань потребує узгоджених зусиль державних органів, музейних установ, місцевих громад та міжнародних партнерів. Лише комплексний підхід може успішно вирішити проблеми функціонування музеїв просто неба, сприяти охороні та популяризації культурної спадщини країни.

Отже, в Україні існує низка проблем функціонування скансенів на сучасному етапі, які значно впливають на розвиток музеїв такого типу. Серед них є проблеми на рівні держави, регіону та самого музею. Для успішної діяльності музеїв-скансенів в Україні слід впроваджувати комплексно різні шляхи вирішення цих проблем.

3.2. Перспективи створення та подальшого розвитку скансенів у сфері туризму та рекреації країни

Україна дійсно може пишатися своїми музеями просто неба, адже вона має багату і цікаву народну архітектуру, давні традиції в побуті та мистецтві, високий рівень духовної культури, які активно можна залучати у сферу туризму та рекреації. Створені в останні десятиліття музеї народної архітектури та побуту просто неба – Київський, Переяслав-Хмельницький,

Львівський, Ужгородський, Чернівецький та інші – доклали чимало зусиль для збирання та вивчення пам'яток народного побуту та культури і пропонують туристам можливість побувати у відновлених поселеннях певних етнографічних регіонів нашої країни, щоб і дають їм можливість отримати загальні знання про історію регіону.

Досвід створення та функціонування музеїв просто неба показує, що, окрім свого основного завдання – збереження та популяризації культурної спадщини, музеї-скансени відіграють важливу роль у розвитку туризму та рекреаційної діяльності для місцевих мешканців та туристів. Музеї просто неба можуть організовувати масштабні фольклорні, етнографічні, культурно-історичні свята, тематичні фестивалі, виставкові проекти, театральні гастролі та концерти етнічних колективів на тлі унікальних музейних колекцій в гармонії з типовим ландшафтом різних історичних та географічних регіонів (Афанасьєв та ін., 2009). Прикладами відомих заходів, на яких відвідувачі мають можливість доторкнутися до носіїв народних традицій та особисто взяти участь у їхній діяльності, є Міжнародний фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі», Всеукраїнська культурно-мистецька акція «Мистецтво одного села», Всеукраїнський історико-культурний фестиваль «Мамайфест», Всеукраїнський фестиваль народної творчості «Свято майстрів», «Переяславський ярмарок» тощо.

Залучення нематеріальної культурної спадщини у діяльність скансенів може допомогти розробити нові концепції музейних технологій та підвищити привабливість музейних виставок і дестинації в цілому. Тому важливим викликом є активне залучення нематеріальної культурної спадщини до музейної діяльності для створення нових анімацій та інноваційних туристичних продуктів (Маньковська, 2013). Наприклад, новий додаток Beacon, запущений у 2015 році, дозволяє відвідувачам користуватися цифровими гідами в музеях, передаючи інформацію про твори, побачені під час екскурсії, у вигляді аудіо та візуальних матеріалів, статей та оглядів. Технологія також допомагає відвідувачам орієнтуватися у великих

комплексах музеїв і галерей та завантажувати фотографії в соціальні мережі. Взагалі, використання інновацій у музеях просто неба відкриває широкі можливості для ознайомлення з матеріальною і духовною культурною спадщиною, а також для активізації міжмузейного обміну досвідом.

Створення нових музеїв під відкритим небом в Україні є сповненим потенціалу напрям діяльності країни. Такі унікальні культурні осередки є привабливими туристичними об'єктами і можуть сприяти розвитку місцевих громад та економіки країни в цілому (Проненко, 2017). Створення нових скансенів є перспективним шляхом для відновлення та збереження автентичних пам'яток архітектури, які, на жаль, мають тенденцію занепадати або руйнуватися. Крім цього, новий скансен може стати потужною базою для розвитку культурного туризму в Україні. Він зможе приваблювати туристів з усього світу, які хочуть познайомитися з автентичною культурою та традиціями українського народу. Це сприятиме розвитку туристичної інфраструктури, створення нових робочих місць та залучення інвестицій у регіон.

Варто зазначити, що створення нових скансенів сприяє зміцненню регіональної ідентичності та зростанню гордості українців за свою історію та культуру. Тому, зважаючи на багатство та різноманітність культурної спадщини України, створення нових скансенів є дуже перспективним. Однак, для досягнення успіху знадобиться підтримка державних установ, приватного сектору та неурядових організацій. Тільки спільними зусиллями можна зберегти і примножити цей незамінний культурний скарб для майбутніх поколінь. Питання створення нових музеїв просто неба в Україні є неоднозначним. По-перше, Україна перебуває у вкрай нестабільній політичній ситуації. По-друге, зараз ми можемо активно генерувати і навіть візуалізувати ідеї нових скансенів. Суспільство постійно змінюється, і скансенологія, як і інші дисципліни, має розвиватися відповідно до цього динамізму.

Провівши численні дослідження Рівненської області було виявлено базу для створення нового музею-скансену у с. Карпилівка Сарненського району

Рівненської області, який буде присвячено льонарству. Протягом століть на Рівненщині вирощування льону та виробництво виробів з нього відіграло важливу роль у традиційній культурі та економіці (Домінська, 2015). Однак з часом ці ремесла поступово занепадають і унікальна спадщина перебуває під загрозою втрати. За останні 20 років на території Рівненської області вирощування льону скоротилося практично на 90%. Тому, з метою збереження технологій льонарства та їх популяризації на Рівненщині можна запропонувати ідею створення музею під відкритим небом, який буде присвячений цій темі.

Для оцінювання перспективи створення скансену на тему льонарства було проведено низку досліджень:

1) збір історичних даних (вивчено архіви та етнографічні матеріали, що стосуються історії вирощування льону в регіоні; опитано респондентів, які є свідками вирощування та переробки льону в с. Карпилівка);

2) польові дослідження (здійснено огляд досліджуваної території, де вирощували льон; за результатами огляду складено орієнтовний план-схему майбутнього музею); (Додаток Б)

3) аналіз архітектурних пам'яток (оцінено стан будівель, які пов'язані з переробкою льону);

4) підбір експонатів (у місцевому музеї було оглянуто зразки автентичних старовинних інструментів, матеріалів та виробів з льону).

Дослідження показали, що на Рівненщині збереглися багато цінних традицій і знань про вирощування льону. Льон-довгунець був стратегічною сільськогосподарською культурою у Рівненській області та джерелом натурального волокна. Для сільгоспвиробників західних регіонів України льон був традиційною культурою. Тут використовувалися унікальні техніки обробки льону, такі як ручне м'яття, тертя та плісування, а також способи ткацтва та виготовлення виробів з льону. Під час досліджень було записано розповіді про традиційні ритуали та обряди, пов'язані з вирощуванням льону, а також елементи фольклору. Крім того, були визначені сорти льону, що

виросли у цій місцевості, які мають специфічні властивості, що роблять їх придатними для виробництва різних видів ткацтва та виробів (льон-довгунець, льон олійний). (Додаток В)

На основі результатів дослідження можна розробити концепцію музею просто неба у селі Карпилівка у Рівненській області, адже у цьому населеному пункті наявна територія та відповідні елементи експозиції. Однак, слід провести реконструкцію будівель, пов'язаних з обробкою льону, таких як льонобійня (будівля, де молотили та рвали льон, щоб відокремити волокна від серцевини), терниця (приміщення для розчісування льоноволокна), хата-ткальня (будівля з ткацькими верстатами та місцем для прядіння льоноволокна в нитки) та селянська хата, а також відбудувати сушарню (приміщення з хорошою вентиляцією для сушіння льону), м'ялку (будівля для м'яття висушеного льону задля розділення волокна від костриці) та клуню (приміщення для зберігання висушеного льоноволокна та готових виробів). Ці будівлі відображають традиційний процес вирощування та обробки льону на Рівненщині, а також регіональні особливості льонарства.

Новий скансен може бути активно залучений у сферу туризму і рекреації України та використовуватися у межах розвитку бренду «Рівненщина Туристична». На території майбутнього музею можуть проводитися різні види заходів:

- 1) екскурсії територією музею та окремими будівлями;
- 2) інтерактивні демонстрації різних етапів переробки льону;
- 3) демонстрації автентичних знарядь праці для обробки льону;
- 4) виставки традиційного полотна – одягу, рушників, скатертин, постільної білизни тощо;
- 5) фотосесії на ділянках для вирощування льону в період цвітіння;
- 6) майстер-класи від досвідчених майстрів рукоділля;
- 7) дегустації страв з додаванням льону;
- 8) фестивалі жнивварських пісень;
- 9) ярмарки з продукцією з льону (насіння, олія, ляльки-мотанки, одяг);

10) ворожіння з використанням насіння та виробів з льону тощо.

Важливим завданням такого музею, безперечно, буде збереження не лише матеріальної спадщини, а й нематеріальної. Це завдання стосується елементів поліського фольклору, адже під час важких польових робіт українці співали унікальні жниварські та льонарські пісні. Загалом, українські аграрні обряди та сільськогосподарські роботи характеризуються розмаїттям пісень, пристосованих до певних етапів сільськогосподарського циклу та відповідної тематики: замовляння та обрядові пісні магічного змісту співали під час посіву льону для доброго врожаю; жартівливі та ліричні пісні під час жнив допомагали зняти втому та підтримувати веселий настрій; після збору врожаю співали хвалебні пісні та пісні-подяки на честь святих. Зазвичай пісні включали місцеві діалекти, що становить окремий інтерес для туристів. На жаль, у сучасному світі ця пісенна традиція майже втратилася. Тому важливо докласти зусиль, щоб задокументувати та відновити автентичні жниварські та льонарські пісні Рівненщини. Таким чином, вони можуть стати частиною майбутніх музейних експозицій і сприяти відродженню культурних традицій регіону.

Створення нового унікального скансену на Рівненщині має низку важливих переваг для місцевої громади. По-перше, це можливість зберегти та відродити автентичні традиції, ремесла та спосіб життя, які є невід'ємною частиною культурної спадщини регіону; по-друге, скансен зможе надати їх у живому та інтерактивному вигляді широкій аудиторії. Музей просто неба на тему льонарства стане потужним магнітом для туристів і привабить відвідувачів з інших регіонів та країн, що може суттєво стимулювати розвиток туристичного бренду та туристичної інфраструктури, створювати нові робочі місця та збільшувати місцеві бюджетні надходження. Незважаючи на ці численні переваги, місцева громада не виявляє достатньої зацікавленості в організації нових скансенів. Основними перешкодами є: брак фінансових ресурсів, необхідних для реалізації такого великого проєкту; брак компетентних кадрів, від реставраторів до екскурсоводів, які могли б

професійно організувати роботу в скансені; недооцінювання туристичного потенціалу музеїв такого типу.

Отже, створення нових та удосконалення наявних скансенів України – це перспективний напрям діяльності, який надає можливість відвідувачам здобувати нову інформацію, знання і навички, а не бути пасивною аудиторією. В Україні є значний потенціал для розвитку музейної діяльності, який може реалізуватися за умови якісного менеджменту та підтримки влади.

Зважаючи на викладене вище, можна стверджувати, що для ефективної діяльності українських музеїв просто неба необхідно докласти значних зусиль. Перш за все, необхідні заходи, спрямовані на вирішення основних проблем, а в довгостроковій перспективі – заходи, спрямовані на підтримку успішного функціонування та удосконалення музеїв-скансенів.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження сучасного стану і проблем функціонування скансенів в Україні автор дійшов таких висновків.

Скансени – це унікальна категорія музеїв з масштабними архітектурними реконструкціями на відкритому повітрі. Вони містять колекції ресурсів нематеріальної спадщини та дають інтерпретацію способу життя людей в минулому. Музей такого типу був створений як спосіб збереження та експонування культурної спадщини, яка перебувала під загрозою зникнення в процесі урбанізації та індустріалізації. З часом він став живим музеєм, де відвідувачі можуть не лише побачити, а й відчувати, як жили наші предки. Окрім збереження матеріальної культури, скансен також є центром нематеріальної спадщини, включаючи фольклор, музику, танці та інші види народного мистецтва, що дозволяють передати майбутнім поколінням живий дух минулого.

Процес створення українських скансенів пов'язаний з різними підходами та способами збереження пам'яток. Більшість скансенів України організувались шляхом перенесення будівель та інших елементів на спеціально відведену територію для музею. Серед елементів експозицій скансенів представлені архітектурні споруди, промислові та сільськогосподарські артефакти та повсякденні предмети. Всі пам'ятки найчастіше зберігаються трьома методами: методом «ковпака», методом натуральної консервації та методом макетування. Також серед заходів для збереження скансенів проводять регулярне технічне обслуговування, превентивні заходи, ремонт і, звичайно, реконструкцію. У сучасному світі необхідна трансформація музейної діяльності, щоб надати скансенам широкий спектр можливостей для комплексного та багатогранного представлення експозицій.

Все частіше музеї просто неба інтегруються в туристичну індустрію України. Туристичні оператори включають екскурсії у скансенах у свої

туристичні продукти, а також у країні розвиваються віртуальні тури музеями просто неба, які є доступними у режимі онлайн. Маючи великий потенціал, цей тип музеїв прагне відповідати потребам і очікуванням сучасних відвідувачів: впроваджуються новітні технології, створюються цифрові бази даних експонатів, організовуються різні тематичні заходи. Також переосмислюється підхід до представлення колекцій, акцент зміщується від простого показу будівель та артефактів до занурення відвідувачів у живу атмосферу минулого. Приваблюючи багато українських та іноземних туристів, скансен збільшує попит на музейний туризм.

Існує низка проблем, пов'язаних з функціонуванням музеїв просто неба в Україні. Вони існують на різних рівнях – на рівні держави, на рівні регіону та на рівні музею. Діяльність музеїв потребує змін у законодавстві, значного фінансування, впровадження міжнародного досвіду, інноваційних технологій та інклюзивних умов для відвідування. Основними напрямками майбутнього розвитку таких музеїв в Україні є розробка нової стратегії розвитку, інвестиції у покращення музейної діяльності країни, залучення місцевої громади тощо. Існує можливість створення нових скансенів в Україні, автором запропоновано ідею створення музею просто неба на тему льонарства на Рівненщині.

Це дослідження не вичерпує питань, пов'язаних із сучасним станом та проблемами діяльності українських скансенів. Адже музеї просто неба в Україні мають великий потенціал і розвиваються як осередки культури та комунікації. Регулярне дослідження та вчасне виявлення недоліків українських скансенів є важливим чинником довготривалого успішного функціонування музейної справи в Україні в цілому, і це питання потребує подальших досліджень.

РЕЗЮМЕ

Мартинюк Мар'яна Василівна

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКАНСЕНІВ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота присвячена актуальній темі вивчення стану українських музеїв просто неба з урахуванням сучасних проблем та перспектив їх функціонування. Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є скансени в Україні.

Метою дослідження є вивчення теоретико-методичних аспектів сучасного стану скансенів країни, визначення їх особливостей та проблем функціонування, а також важливості використання музеїв просто неба у туристичній сфері. Завдання дослідження: зробити характеристику теоретико-методичних аспектів теми, проаналізувати сучасний стан музеїв просто неба в Україні, зробити дослідження особливостей збереження пам'яток та реставрації скансенів, оцінити підходи щодо використання українських музеїв просто неба для розробки туристичних продуктів, визначити проблеми і перспективи функціонування українських музеїв просто неба.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися різні методичні підходи: системний, географічний, статистичний тощо; та комплекс методів досліджень: описовий, дедуктивний, індуктивний, порівняння, аналіз і синтез, класифікація, абстрагування та узагальнення тощо.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано сучасний стан скансенів України та їх проблеми діяльності, названі основні методи збереження культурної спадщини у цих музеях. У роботі охарактеризовані чинники, які впливають на успішну організацію та функціонування музеїв просто неба, напрацьовано інформацію щодо актуальних проблем та перспектив розвитку чинних та створення нових музеїв-скансенів.

Ключові слова: туризм, скансен, музей просто неба, культурна спадщина, експозиція, реставрація.

RESUME

Mariana Vasylivna Martyniuk

CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF FUNCTIONING OF OPEN-AIR MUSEUMS IN UKRAINE

The qualification work is devoted to the current topic of studying the state of Ukrainian open-air museums, taking into account modern problems and perspectives of their functioning. The object of research of the qualification work is open-air museums in Ukraine.

The purpose of the study is to study the theoretical and methodological aspects of the current state of open-air museums in the country, to determine their features and problems of functioning, as well as the importance of using open-air museums in the tourism sphere. The tasks of the research: to characterize the theoretical and methodological aspects of the topic, to analyze the current state of open-air museums in Ukraine, to conduct a study of the peculiarities of the preservation of monuments and the restoration of open-air museums, to evaluate approaches to the use of Ukrainian open-air museums for the development of tourist products, to determine the problems and prospects of the functioning of Ukrainian museums in the open air.

Various methodical approaches were used to solve the tasks in the work: systemic, geographical, statistical, etc.; and a complex of research methods: descriptive, deductive, inductive, comparison, analysis and synthesis, classification, abstraction and generalization, etc.

The qualification paper analyzed the current state of open-air museums in Ukraine and their operational problems, and named the main methods of preserving cultural heritage in these museums. The work characterizes the factors that influence the successful organization and functioning of open-air museums, and provides information on current problems and prospects for the development of existing and the creation of new open-air museums.

Keywords: tourism, open-air museum, cultural heritage, exhibition, restoration.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Автентична Україна. (б. д.). *Музеї під відкритим небом*. Взято 19 березня 2024 з <https://authenticukraine.com.ua/open-air-museums>.
- Афанасьєв, О. Є., Бурлака, Є. В., & Маркіна, Ю. М. (2009). Скансени України як важливий туристичний ресурс. У *Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку* (с. 80 – 84). Вид. центр ЛНУ імені Тараса Шевченка.
https://tourlib.net/statti_ukr/afanasjev5.htm
- Борисенко, Ю. С. (2018). Характерні особливості становлення і розвитку скансенів в Україні на початку ХХІ ст.: культурно-дозвіллева складова. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*, 41, 66 – 72.
- Борисенко, Ю. С. (2022). Наявні проблеми та перспективи подальшого розвитку культурно-дозвіллевого напрямку роботи музеїв просто неба в Україні. *Culturological Almanac*, 4, 172 – 177.
<https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.22>
- Брич, М. Т. (2018). Принципи просторової організації архітектурних музеїв під відкритим небом. *Архітектурний вісник КНУБА*, 16, 133 – 139.
- Брич, М. Т. (2020). *Архітектурно-просторова організація музеїв під відкритим небом в Україні* [Автореф. Dissertation Abstract, Національний університет «Львівська політехніка»]. Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка».
<https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/54704>
- Випусковий редактор інформгентства АСС. (2021, 14 жовтня). *Танці і частування: у музеї просто неба в Чернівцях відкрили дві нові хати – АСС*. Інформаційне агентство АСС – Новини Чернівців.
<https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/tanci-i-chastuvannya-u-muzeyi-prosto-neba-v-chernivcyah-vidkrili-dvi-novi-hati-foto-78144>
- Виткалов, С., & Бояр, Н. (2019). Регіональні культурні практики в діяльності музеїв Рівненщини. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: культурологія)*, 27, 123 – 128.
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi27.64>
- Вишневіська, Г., & Булгакова, Н. (2022). Музеї просто неба: соціокультурний аспект. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: культурологія)*, 39, 81 – 86.
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.v39i.501>
- Домінська, О. Я. (2015). Вплив факторів на розвиток льонарства в Україні. *Агросвіт*, 7, 13 – 19.
- Зінченко, В. А. (2021) Туристичні екскурсії як різновид соціокультурного простору України. У *Суспільство* (с. 74 – 76). Вид. центр КНУКіМ.

- Зінченко, В. А., & Велієв, Р. К. (2019). Популяризація музеїв народної творчості як прояв збереження нематеріальної культурної спадщини. У *Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації* (с. 99 – 103). Вид. центр КНУКіМ.
- Закон України «Про музеї та музейну справу» № 249/95-ВР (2024).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text>
- Закон України «Про охорону культурної спадщини» № 1805-III (2023).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
- Каднічанський, Д. А. (2012). Використання історико-культурної спадщини України в туризмі на прикладі скансенів. *Краєзнавство*, 1, 128 – 137.
- Кепін, Д. В. (2007). Типологічна характеристика музеїв просто неба. *Праці Центру пам'яткознавства*, 12, 131 – 155.
- Котлярчук, А. (2013). Колочава. Село музеїв. *Міжнародний туризм*, 5, 166 – 171.
- Кушнір, В. В. (2022). Інтерактивність, інклюзія та партисипація як магістральні лінії інноваційних практик музейної роботи. *Народознавчі зошити*, 163, 16 – 30.
<https://doi.org/10.15407/nz2022.01.016>
- Маньковська, Р. В. (2013). Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*, 3, 75 – 84.
http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2013_3/13.pdf
- Міністерство культури та інформаційної політики України. (б. д.). *Культурна спадщина*. Взято 10 березня 2024 року з <https://mcip.gov.ua/kulturna-spadshchyna/novynu/>
- Музеї і скансени*. (б. д.). Дерев'яні храми України – Wooden Churches of Ukraine.
<http://www.derev.org.ua/muzei/muzei.htm>
- Музеї, замки, скансени*. (2023, 20 квітня). Львівська Асоціація Розвитку Туризму | LART.
<https://lart.lviv.ua/uk/objects>
- Новікова, Г. Ю. (2017). Проблеми розвитку середовищних музеїв в Україні. *Історія релігій в Україні*, 27, 246 – 255.
- Новікова, Г. Ю. (2018). Зародження феномену середовищних музеїв в європейській музейній традиції. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*, 1, 89 – 94.
- Олійник, В. В. & Коцан, В. В. (2017). Сучасні форми збереження та популяризації традиційних ремесл Карпатського регіону засобами Закарпатського музею архітектури та побуту. *Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили*, 280, 110 – 113.
- Олійник, О. П., & Чижевський, О. П. (2024). Засади відновлення культурної спадщини в умовах повоєнної відбудови України. *Theory and practice of design*, 31, 53 – 60.
<https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.31.6>

- Орищук, В. (2020). Розвиток локальних музеїв просто неба в Україні в умовах посилення процесів глобалізації. У *Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії* (с. 107-109). Міжнародний центр наукових досліджень.
<https://doi.org/10.36074/22.05.2020.v3.15>
- Орленко, М. І. (2017). Методика дослідження і реставрації творів монументально-декоративного мистецтва в об'єктах реставрації. *Науковий пошук*, 4, 46 – 51.
- Осницька, Н. О. (2018). Скансени Рівненщини. *Географія та економіка в рідній школі*, 5, 31 – 39.
- Паньків, І. М. (2020). *Скансени в соціокультурному просторі України: перспективи розвитку та міжнародний досвід*. Національний музей народної архітектури та побуту України.
<https://www.pyrohiv.com/activities/skanseni-v-sotsio-kulturnomu-prostori-ukraini-perspektivi-rozvitku-ta-mizhnarodniy-dosvid.html>
- Плешакова, Л. (2018). Музеї – інформаційні джерела: роль музеїв у суспільстві. *Наукові записки з української історії*, 44, 112 – 120.
- Позняк, А. В. (2024). Скансени в умовах російсько-української війни: Трансформація культурно-дозвіллевих практик. *Культурологічний альманах*, 1, 366 – 372.
<https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.47>
- Прибега, Л. В. (2007). Архітектурна реставрація: погляд через сутність пам'ятки. *Праці Центру пам'яткознавства*, 11, 26 – 37.
- Проненко, І. В. (2017). Сучасний розвиток музеїв-скансенів в українській музейній структурі. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, 20, 91 – 97.
<https://periodicals.karazin.ua/apvvi/article/view/11741>
- Ремешило-Рибчинська, О. І., & Брич, М. Т. (2015). Особливості архітектурно-просторового вирішення музеїв в оборонних та фортифікаційних спорудах. *Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій*, 7, 242 – 248.
- Укрінформ. (2020, 23 червня). *Топ-10 українських музеїв-скансенів*. Укрінформ – актуальні новини України та світу.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3050239-top10-ukrainskih-muzeivskanseniv.html>
- У «Шевченківському гаю» реставрують сторічну стодолу з Буковини. (2023, 3 серпня). Суспільне | Новини.
<https://suspilne.media/lviv/543213-u-lvivskomu-skanseni-sevcenkivskij-gaj-restavruut-storicnu-stodolu-z-bukovini/>
- У музеї просто неба в Пирогові реконструювали центральний вхід: навіщо це рішення. (2023, 23 травня). Рубрика.
<https://rubryka.com/2023/05/23/u-muzeyi-prosto-neba-v-pyrogovi-rekonstruyuvaly-tsentralnyj-vhid-navishho-tse-rishennya/>

- У музеї-скансені на Волині реставрують автентичні хати. (2023, 20 червня). Суспільне | Новини.
<https://suspilne.media/lutsk/507827-u-muzei-skanseni-na-volini-restavruut-avtenticni-hati/>
- Чернікова, І., Аксьонова, Н., & Тимошик, М. (2024). Збереження культурної спадщини України у ХХІ столітті. *Актуальні питання у сучасній науці*, 3, 1205 – 1225.
[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-1205-1225](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-1205-1225)
- Черненко, В. Г. (Ред.). (2017). Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності [Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 06-07 червня 2017 р.]. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Асоціація реставраторів України.
https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/2017_muzei_ta_restavratsiia.pdf
- Ящечко-Блаженко, Т., & Рудянин, І. (2015). Місце інтерактивних технологій в музейній справі ХХІ століття. *Волинський музейний вісник*, 7, 115 – 118.
- Bouček, T., Landa, M., & Soukup, P. (2022). Developing a virtual open-air museum of vernacular architecture. *Stavební obzor – Civil Engineering Journal*, 31(4), 548 – 560.
<https://doi.org/10.14311/cej.2022.04.0041>
- Braun, S. (2022, 17 березня). *Ukraine rushes to save cultural heritage – DW – 03/17/2022*.
<https://www.dw.com/en/ukraine-rushes-to-save-cultural-heritage-from-destruction/a-61158291>
- Brych, M. (2019). Peculiarities of memorial open-air museums space formation. *Przestrzeń i Forma*, 37, 147 – 156.
- Escudero Castro, H. C. (2023). Theory in Architectural Restoration – Concept and Object. *Journal of Building Technology*, 5(1), 81 – 96.
<https://doi.org/10.32629/jbt.v5i1.1209>
- Kasperska, E. (2011). Muzea etnograficzne na wolnym powietrzu a ich wartość marketingowa dla regionu. *Ekonomiczne problemy usług*, 75, 337 – 351.
- Martins, C. (2012). The museum (audio) guide as an accessibility enhancer. In *Accesibilidad en la nueva era de las comunicaciones Profesionales y universidad: un diálogo imprescindible* (p. 101 – 115). Granada-Chapter.
https://www.researchgate.net/publication/271966071_The_museum_audio_guide_as_an_accessibility_enhancer
- Paardekooper, R. (2020). The use and relevance of archaeological open-air museums. *EXARC Journal Issue*, 1, 1 – 9.
- Per Strömberg, P. (2015). The Concept of Skansen: Origins and Stages of Development. *Local problems of service and tourism*, 4, 5 – 11.
- Santana, R. D. S., & Herbst, H. (2023). National Museum: between ruin and restoration. *Revista CPC*, 18(36), 210 – 238.
<https://doi.org/10.11606/issn.1980-4466.v18i36p210-238>

- Tahseen, E., & Aljumaily, S. K. (2020). The role of open museums outdoors in the revival of intangible cultural heritage. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 928, 1 – 20.
<https://doi.org/10.1088/1757-899x/928/2/022138>
- Werczyński, D. (2014). Skansen jako produkt turystyczny: analiza wybranych przykładów. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Turystyki i Języków Obcych w Warszawie. Turystyka i Rekreacja*, 1, 158 – 167.

ДОДАТКИ

Додаток А

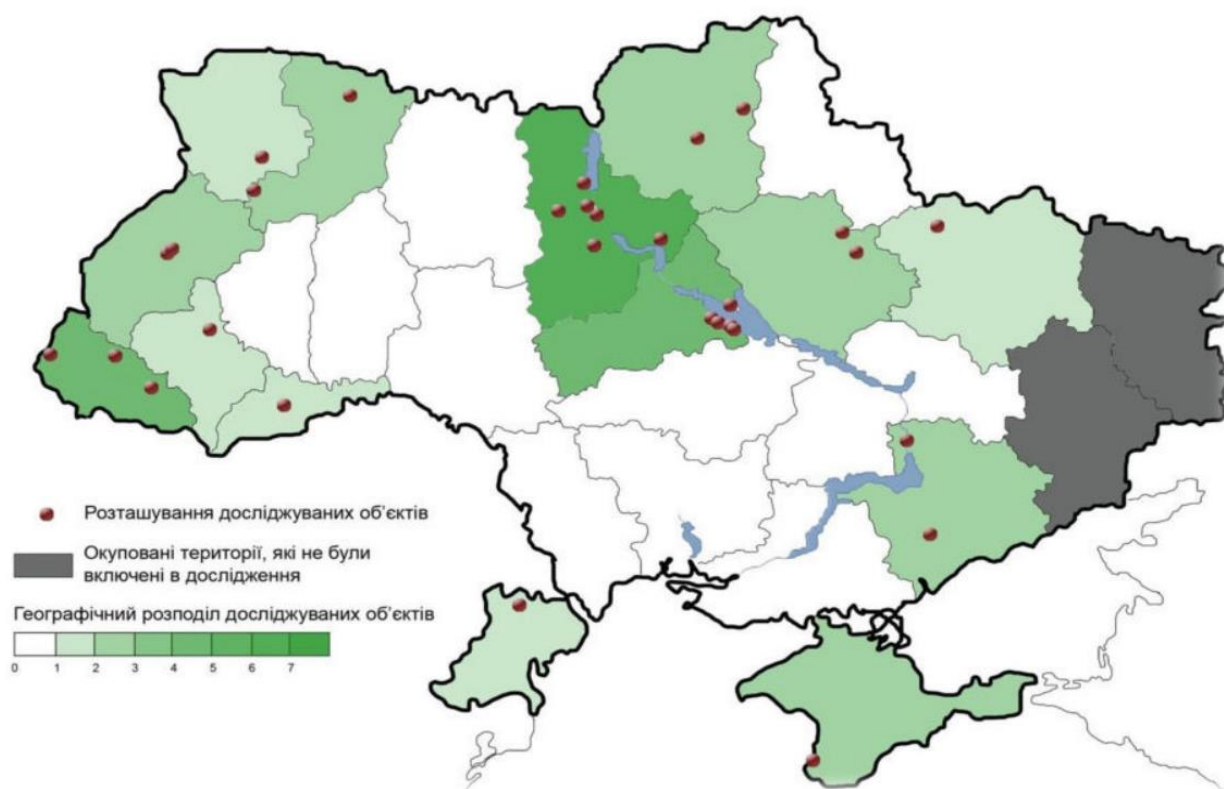

Рис. 1. Розташування музеїв під відкритим небом в Україні

Додаток Б

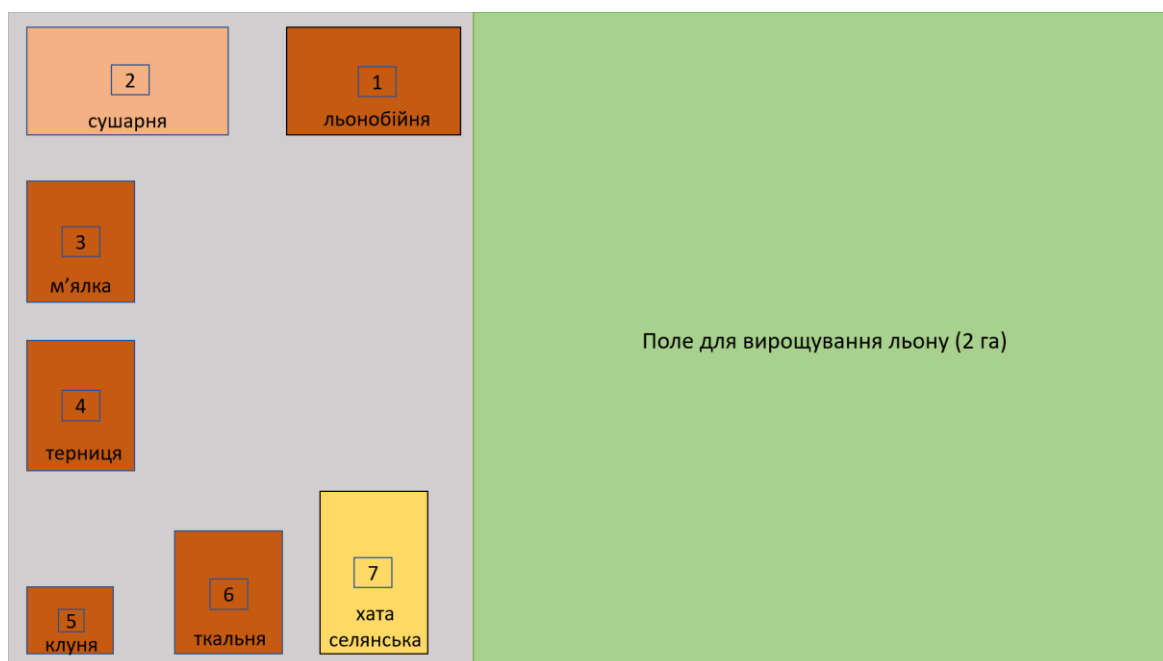

Рис. 2. План-схема майбутнього музею на Рівненщині

Рис. 3. Рівненський льон-довгунець

Рис. 4. Знаряддя праці для льонарства на Рівненщині